VJETA V. — MARC-PRILL 1924. — Nr. 3 4.

Hylli i Dritës

Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.
(-II ad Cor. III, 17-).

1. Delikti i Mamurrasit e gjêja e lingatueme e Shtetit shqyptàr. Fq. 73
2. Si mund të mkamet nji popull? 80
3. Mémoire historique. 86
4. „The Peaks of Shala". 94
5. Kangë Kreshnikësh — Orët e Mujit. 103
6. Lord Byron në Misolung (1824-1924). 115
7. Trashigime Trako-ilirjane 121
8. Kanûni i Lekë Dukagjinit 127
9. Lajme 132
10. Bibljografi 140

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

SHKODER
Shtypshkroja Franciskane
1924.

P. T.

Pajtimtarve.

Ndolli si ndolli e, masi patem rrezik me na metë rrugës per kater muej e mâ do materjal Shtypshkroje, nuk patem si e botojmë të Perkohëshmen me kohë. Nr. 1-2 qi po u paraqesim lexuesave âsht blêni i parë i ksajë vjetë e kà 72 faqe. Çka të na rrije pa plotsue në kta Numrat e parë, kemi me pasë kujdes me e çue në vênd nder tjerë, të mârrmen e Perkohshmja botimin e rregullt të vetin. Per së shpejti do të kryejmë edhe Nr. 3-4. U lutena P. T. pajtimtarve mos me u kursye, me na çue sa mâ parë pajtimin e me pasë mirsìn edhe me na sjellë pajtimtarë të ri. — Simotrave t'ona, fletoreve të ndryshme qi botohen në Shqypní, u lutena të na e bâjnë aq nderë, sa me lajmue fillesen e botimit të Hyllit të Dritës per vjeten 1924.

Drejtimi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Delikti i Mamurrasit e gjêja e lingatueme e Shtetit shqyptàr.

Dy gjytetas amerikâj paskan pasë ardhë në Tiranë, prej kahë, mbas dyë ditsh, paskan pasë kênë nisë per Shkoder. Kuer ardhkan në pyllë të Mamurrasit, ktej barakash t' Alemanve, nja shtatë gjaksorë, të panjoftun, i pritkan edhè i vràkan të dy dekun, tuj shitue randë c h a u f e u r - i n. Të marrmen vesht ket punë të shemtueme, Qeverija niska nji fuqi t' armatisne në Mamurras. N' e nesret po baren prej Mamurrasit në Tiranë tre të vràm, tre Malabardhas, e mbasi ata të tre të vrám nuk mûjshin mâ me folë, u dha fjala, se ishin gjaksorët e dy Amerikâjve. Njitë mbas ktij deliktit të Mamurrasit e vrasës s' tre Malabardhasve, ndollen edhè disà vrasë tjera mysterjoze kû në Tiranë kû nder rrethina të Tiranës, pa mujtë kurrsesi me u caktue kush ishin dorasët e vertetë, a se çilli ishte shkajku e kush po shtyete me u bâ kto gjaqe në trathti.

Se të vritet kush në trathti në Tiranë a nder rrethina të saja, kjo âsht nji punë qi të mrenon, por nuk të çuditë: âsht ambjenti atjè, qi bân kso rrizorish; por fakti qi kto vrasë po bahen krejt në nji mndyrë mysterjoze e

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

qi të ban me mendue, se po asht dikû nji „dorë e zezë“, e cilla po i shkakton per qellime të mshefta, sod ká turbullue krejt ndergjegjen e komit aq, sa 43 Asembleist i kan deklarue Kryesis s' Asemblès, se atá nuk kthejnë ma në Tiranë; e në Shqypni të Jugut po bahen m e t i n g e e po mbahen ligjirata me fjalë të zharrituna, qi paralajmojnë anarkín e luften civile. Të gjith pvesin: kush po i vret kta nierz?... a veç do mizorë të poshterm, a po tjeterkush neper dorë të tyne?...

Nder kome të gjytetnueme e Shtete pernjimend konstitucjonale ktyne të pvetunave do t'u kishte pergjegjë auktoriteti judicjar, e prandej publiku me besim e qetsí të plotë do të kishte pritë rrezultatet e hetimeve judicjare. Por pse ktû nder nè gjykatasi, a per arsye morale a se per arsye materjale, nuk mund t' jetë gjithmonë i pamvarshem në veprim të zyres s' vet, gjykatoret t' ona enè nuk gzojnë sa duhet besimin e komit, e prandej në vrasë t' Amerikâjve âsht trandë e turbullue marë ndergjegja komtare, e cilla me nji nervozizm pernjimend kushtrimuer lypë, sa ma parë prej Auktoriteteve kompetente të caktohen pergjegjsit, të zbatohet ligja e Shtetit kundra auktorve të deliktit në fjalë: fort e ma fort pse prej mosveprimit të shpejtë e sidomos të drejtë të ktyne Auktoriteteve parashifen trazime e turbullime të randa permbrenda Shtetit, të cillat munden, ndoshta, me pasun nji të bredhun edhè në politikè të perjashtme.

Arsyja pra per të cillen sod në-e-kand Shqypnís po bahen m e t i n g - e të ndhà po mbahen ligjirata të zharrituna e fjalë po fliten, qi paralajmojnë kryengrîjtje e

BIBLIOTEKA PUBLIKE MARIN BARLETI SHKODËR (2018)

lufta civile e me to edhè rrenimin e Shtetit, asht mos besimi i popullit shqyptar ndaj Qeverín e vet. E shumta e nierzve të Qeverís Shqyptare, tash sa vjet e tektej, jo vetëm se s'kan diejt a s'kan dashtë me frymzue në popull nji besim, nji shpnesë, pa të cillin besim e shpnesë s'kà Shtet konstitucjonal qi mund të mbahet m'kamë, por mâ teper me sjellje të vet trashamane, dredhacake e verevertè tiranike kaq e kan tëhuej zemren e popullit prej Qeverijet të vet, sa qi ky, mjerisht, sod asht tuj e mbajtë ket Qeverrí per nji hasem ma të rrezikshem, se pat mbajtë dikuer Qeverít e hueja, qi fati desht t'u pershkojshin neper Shqypní.

Na merr mendja se ndokujë-ndokujë kà me ju dukë e vrashtë kjo fjalë e jona; por shka t'i bajmë punës: faktet na apin arsye, e na s'po mund rrijmë ma tuj perdië fjalët per hater të njanit a të tjetrit. Kà pà populli shqyptar, se si Qeverít e hueja ktû nder nè, kuer shifshin se ky popull ishte kah shuhej prej zijet të bukës, sado qi vetë ato nder vende të veta ishin marrë per bukë, u perkujdesen me i sjellë bukë e shûjtë: shef sod ke Qeverija, sado qi ma teper se gjymsa e Shqypnís asht kah dek ûjet, nuk asht e zoja me i sjellë nji kokerr drithë, per me ja pshtue jeten; kà pà populli shqyptar, se si Qeverít e hueja ktû nder nè paten shtrue rruga, lshue ura, ngrefë zyre e shkolla fjeshtë shqyptare e çilë shtiqe e burime tregtije e pasunije: shef sod ke Qeverija shqyptare me tuj të vet kà lanë me u prishë urat e rrugat kà ba zyret çerdhe klikash e intrigash e shkollat agencija propagandash e partish, e ma teper me taksa e tatime të pa-arsyeshme kà

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

shue tregun e fikë popullin: shef, po, kto punë populli shqyptar e me zêmer të plasët do t' rrfejë, se asnji Qeveri e hueja — posë Serbijet — nuk i suell ma dam Shqypnis se vetë Qeverija shqyptare, në dashtë t'ja ketë njitë vedit atdhetare, në dashtë komtare, në dashtë okcidentale .. Vetë Turkija, kishim me thânë, si Qeverí, nuk asht sjellë aq mbrapshtë ndaj popullin shqyptar, si asht tuj u sjellë Qeverija e jonë shqyptare. E vertetë qi as Turkija nuk i pat sjellë nji të marë ktij popullit per kah perparimi e gjytetnija e se nuk e kà pasë lanë me britë: rrnoftë Shqypnija! por, mos tjeter, nuk ja kà pasë zanë frymen në fyt me taksa, të dheta e pagesa të tepruеme, edhè kà pasë rrespektue mjaft mirë nderen e namuzin personal të tij: Turku, si Qeverì, as kà rrahë Shqyptarët m' dajak, as u ká ndrye grát nder kalàna. Po, por satrapt e Shqypnis — njerzt e Qeveris s'onë, posë se Shqyptarve u kan repë dèr shpirtin me taksa e pagesa e e me plaçkë, i kan rrahë m' drû, e grát me djepa ja u kan bartë prej krès s' Shqypnis e ndrye ja u kan në kalà të Gjinokastres — si t'ishin kênë robina otentotsh e jo nana Shqyptarësh të lirë. Prandej populli shqyptar nuk kà besim m' Qeverì të vet edhè e sod man per hasem mâ të rrezikshem, se pat majtë dikuer Qeverit e hueja.

Por të gjith halli nuk asht ktû, qi nierzt e Qeveris shqyptare dèr m' sot nuk po ja kan sjellë nji të mirë Shtetit e se me sjellje të vet të pacilsishmeve kan tëhuej popullin prej vedit: halli ma i madhi asht ky, se kta nierz as duen as janë të bottme ja reshë nji të mirë popullit e Atdheut.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Per me ja sjellë të maren e të miren popullit, duhet ma para, qi ligja të pritet mbas nevojve reale të tija e mbas parimeve shoqnore e morale të pranueme prej popujve, me të cillt aj gjindet në kontakt: masandej lypet, qi Financa e pergjithtë e fuqija e Shtetit të perdorohet esklusivisht per interese të popullit. Kushdo pra i vên popullit nji ligjë qi nuk asht ekspresjoni i shpirtit të tij a se edhè e shklet ligjen mbas q e f i t të vet, edhè Financat e fuqín e Shtetit e perdoron jo n'interese të popullit, por n'interese të vet, a të nji kastës e partis, aj asht tirani i popullit e nuk do të maren e të miren e Shtetit.

Tashti, nierzit e Shtetit t'onë i kan vû popullit shqyptar ligjen e hershme të Turkis, me të cillen Shqypnija nuk kà kurrfarë të perpjekunit, e shka asht ma zí, kta nierz edhè ket ligjë turke po e shklasin me hamende e mbas qefit e intereseve të veta, a thue se ata nuk janë zyrtarë e funkcjonarë të Shtetit, por Sulltana e Mbreten në Shqypní. Kshtû, kundra ligjës e mu edhè pa ndonji vendim ministerjal hînë në Shkoder Lukë Luka & Ci, qi kishin djegë e rrenue Malcin e Madhe e Mirditen, edhe presin në s e l a m l l e k Ministrat e Kryeministrat e Shqypnis . Bahet kontrata me shoqnin Inag e forcohet me ligjë të Parlamentit, per me lshue uren mbi ujë të Matit: por Qeverija e prishë kontraten, pa kurrnji vendim të Parlamentit, ndersà Nenprefekti i Lezhes burgosë Kadrimsit, pse kta s'dojshin me xjerrë e me bartë shtëllat e telegrafës, per të cillen punë nuk i detyrote kurrnji ligjë. Kalben gjindja në burg, tuj pritë me vitë e vjet gjygjin definitiv të Gjykatoreve: por Nuz Vrijoni & Ci. të gjykuem per jetë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

lshohen prej burgut kohen e elekcjoneve, pa kurrnji vendim t' Auktoritetit judicjar. Derdhen miljona e derdhet gjak, per me çarmatisë popullin: por qe Ministrat e Kryeministrat vetë, tinzi e per nen dorë, armatisin b a s h i b o z u k ë t e Shqypnis s' mesme e gjaksit e Dibers e të Matit, me armë t'ardhuna nuk diejm se prej kahë. E po Financat e Shtetít kû kan marue? Na nuk duem me thânë se kû, se kahë, vetëm ktu po konstatojmë dyë fakte. Dihet sugurisht se kto Financa nuk janë shpensue per dobí të popullit shqyptar, pse me to as asht shtrue rrugë, as asht ndreqë ujë, as çilë shtek, a treg, a ç'ka dhânë e falë Zoti. S' dytit dihet sugurisht, se nji palë ksi nierzish të Shtetit t'onë, qi, dèr sod trië kater vjet kan pasë shitë kshtêja të xeta m'rrugë e petkat pasë i kan tanë arna e pêjna, sod të na janë veshë e të na janë mbathë e po të na enden e shenden mbî karroca e m'automobila, thue se pernjimend janë zotnì. Na nuk diejm se shka mund të mendojë bota per kto dyë fakte, por per nè janë të mjaftueshme, per me mujtë me thânë, se shum nder kta nierz të Shtetit t'onë nuk e kan perdorue auktoritetin e Financat e pergjithshme gjithmonë n' interese të vertetë të popullit Shqyptar, e se pranë tej atà janë tirant e komit, ma zì se pat kênë Turku dikuer. Mâ zí, po, se Turku; pse Byron-i thotë „S' kà tiran mâ të vshtirë e mâ të randë se robi, sklavi — i libruem." E kta sod janë rob të libruem . . .

Por, edhè me dashtë, kta s' janë të zott me ja sjellë të maren komit e Atdheut. Mâ parë mâ dalë e shumta sish nuk kà as idèn e komit, idèn e Atdheut, të familjes së gjytetnueme, të marredhânjeve shoqnore, të perparimit etr.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Masandej, s' kan msim as dije — m' 10 mund të thomë, se 7 janë analfabeta e dy semi-analfabeta — aq sa shum herë na kà rà me na mblue marrja e turpi, kuer i kemi ndië tuj folë me diplomat e politikâj të huej: shka kà me diejt me folë mbì politikë e mbì organizim të nji Shteti civil nji nieri malok, matrahul, qi me m' zì, ndoshta, kà krye dyë a trië klasë fillore e qi djerset kuer i duhet me shkrue emnin e vet! Pse âsht edhè tradicjoni shpijak e edukata familjare, qi shum kend nder ta e bân krejt të neveritshem e eksqentrik. Ky baben gjaksë, gjyshin k a t i l, stergjyshin mizuer: rritë me k a t i l a, me gjaksë, me mizorë, me intriganta, batakçi, vagabonda, rrugaça me nierz hasem të kulturës e të gjytetnis, kahë mund të mendohet se kà me kênë i zoti me rregullue fatin e nji komit enè primitiv? Per me sundue nji Shtet, nuk âsht mjaft dhelpnija, dredhija, intriga, batakçilleku, rrêna, trathtija: duhet nderë, dije, urtì, burrnì, qe se shka duhet. Po, por dija, urtija, ndera, burrnija, po u zêjshin në shkollë e, medjè, me shum mûnd e djersë, e jo nder kafèshantanta t' Europës, e mejhane e paçaxhihane të Tiranës, tuj lujtë „tavull" e „bigjoz", e tuj pí „mastikë". Po kje e vertetë qi nji frotë nierzish kso dore mund të mkamin Shtete konstitucjonale e mund të bajë të lum popuj e fise, atëherë kishte me u dashtë me thanë, se historija s' âsht mâ m a g i s t r a v i t a e, e se virtyti, dija, burrnija, urtija nuk janë temelet mbì të cillat mbahen Shtetent e gjytetnuem. Shifet kjartas prà, qi e shumta e nierzve të Shtetit shqyptar jo veç se nuk duen, por as nuk janë të zott, me je sjellë të maren e të miren Shtetit e komit, e se prandej kta janë atà mikrob,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

qi janë tuj ja pí gjakun e tuj ja shkurtue jeten Shqypnis s' mjerë.

Në nji gjêje kaq të lingatueme punësh, kush mund të çuditet, tash, pse vriten Amerikâjt e tjerët, e pse s' po mundet me u caktue pergjegjsija per kto gjaqe qi po bâhen. Në trup të Shtetit shqyptar kan hîë mikrobt, të cillt pa mishrirë po shkojnë tuj i a rrenue jeten.

Si mund mkamet nji popull?

Ma i nevojshmi typ nierit per jetë të nji popullit e ma i nevojshmi per gjytetnimin e tí asht bulku i gjytetnuem. Kshtu thote, s' â shum, Julius Beran në nji Numer të fletores „Reichspost," e fjalët e tija janë fort me vênd, pse, si vijon e thotë aj vetë, popujt qi nuk paten bulqësi, si shum prej keltësh, germanësh e mongolësh, qi kjene popuj luftarë e t' pa banim të ngultë, a si Fenikët, Kartagët e sa tjerë qi kqyren vetem tregtin, kjene të dnuem qysh parandej per shgatrrim. Vetem të ngulun në nji vênd, bashkue me kujdes të padám per bulqsí e pshton nierin prej vesesh rrenuese e i nep shkas me i sjellë vedit mjete neper të cillat të mund shkojë nji jetë si kush e të kèt nji gjallnim të mirë. Nji gjytetnim i vertetë pa nji gjêje bulqësore qi të jèt e shndoshtë ne shpirt e e paperllosne nder doke, nuk kà si me kênë. Popujt qi n udhë të perparimit

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

nuk mârrin me vedi edhe bulqësìn, qi e lân me dalë hullijet, a qi, si ndolli në Rusí, e perçudnojnë edhè moralisht, heret a vonë do të hupin, e aq mâ katastrofalisht, sa mâ larg të ngelin gjêja bulqësore prej gjêjesh tjera.

Nierit nuk ka me i dalë kurr me u emancipue prej toket; kjo ka me zotnue gjithherë mî tê, po desht ky me gzue të mirat e saja; por don thânë edhe se toka ka me kênë gjithherë nji sherbtore e nierit. Ket funkcjon të dyfishuem e kupton sidomos gjêja bulqësore; bulku e ngushton token t'i prodhojnë, t'i napë çka i duhet, por prap din se do t'i gjindet e do t'i ndimojë tokës me djersë të ballit të vet. Sa ma fort me gjytetnim të shumohet populli e nevojët e tija të bahen ma të mdhà, aq ma me fuqì ka me u vû me xjerrë fryt prej toket, e prandej edhe ma fort bulku ka me e ndî nevojen e dijes, per me mujtë ma së mirit me krye detyrët e nalta e të randa qi i ven gjeja e vet.

Nji nder dobì ma të mdhaja qi gzon gjithkahë popujt nder kto kohët t'ona asht sugurisht t'avitunt e të perpjekunt e bulkut me gjeje tjera, me të cillat vepron krahas, tuj perparue e pa bjerrë në tjetren anë fuqìn morale të veten. Bulku i gjytetnuem sot njef lidhnít shoqnore e tregtare, nevojët e shtetit e ka aq dashtnì per atdhè, sa me ja hî pûnës me gjith shpírt, per dobìn e pergjithë. Neper Europë vehet n'oroe se bulqët, qi kjene njimend ma të mramët me u organizue, sot perbajnë çeta të mdhà e të forta, e per me diftue se sa randsìn ja napin veprimeve të veta, asht mjaft me vû n'oroe se sa me kujdes mundohen me zgjedhë prîsa e kryetarë kû të jên ma të zotët.

Per me i dhanë shkas sa ma të madh gjejes bulqë-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

sore, nji pûnë qi kishte me u lypë të kryhej edhe në Shqypnì sa ma me themel e sa ma shpejt, lypet jo vetem studimi mî mndyrë ma t'ardhshme per shvillimin e ksajë çashtje, por lypet sidomos edhe studimi i historís e në mnyrë të posaçme i historìs së hershem së gjejes bulqësore, të njatyne popujve qi kan nji randsì ma të madhe historike. Nuk asht gja ma e pershtatëshme, per me permirsue nji popull e me ba qi të njofë detyrët e veta ndaj vllazent e vet e ndaj Shtetin e me forcue vetvedin, se historija e mundimeve e e luftave të gjejes bulqësore, si edhe randsija e madhe qi pat gjithmonë në jetë të popujve kulture.

Populli mâ krenàr e si bulk, ndoshta, mâ i vjefshmi nder popuj, kjene Romakët në kohen e shndoshtë të historís së vet. Kta duket si t' i kishte vû dora e t' Lumit mî tokë per me diftue se sa fuqín e ka nji popull bulk kuer âsht rreligioz e kuer don atdhèn e vet e tuj pûnue pa dà, din me shkue nji jetë të paster, nji jetë të ndershme. Por nder nipa të tyne do t'u shvillote mandej gjith tragika e nji popullit sundues, qi tuj u shmangë prej virtyteve të të parve, do të bahej rob i epsheve kû mund ishin ma të mrapshta. Deri sa ky popull i mue konsujt e diktatorët e vet prej parmendet, kje i fort e i pamujtun. E me at gjuhen urdhnuese të veten kishin mujtë ndoshta edhe sot me zotnue mî nji pjesë të madhe të botës, mos t'i ishin kenë largue parmendës e gjejes bulqësore, tuj bjerrë kshtu moralisht e fizikisht gjith fuqìn qi paten. Fitimet qi i sollen vedit me luftat i bane krenarë, të dhanun mas arit, qi s'kà qindresen e atí arit të bekuem qi

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

qet ara.

Historija romane asht historija e lumnis e e shgatrrimit të nji popullit bulk. Njatëherë kuer puna ishte në të sosun me Republiken e lir e kohët e doket baheshin perherë ma të perçuduna, u ngrehen njimend njerz, qi njoften e dishmuene, se drithi latin, qi bajshin katundarët e vendit, shtîhej në punë fort ma me dobí prej popullit, se gruni marrë plaçkë n' Egipt, se ushtarët katundarë, qi mujten Pirrin, kjene ma atdhetarë se ushtarët e paguem por të ligshtë të Farsalit e se diktatorët katundarë kjene ma të ndershem e ma patriot se Triumvirët të tânë krení, e kta nierz mundoheshin me e kthye popullin kahë jeta e fjeshtë e perparëshme, kahë doket e vjetra, kahë gzimet e jetës bulqësore, por ishte teper vonë. Prej proletarve roman perçudnue prej gjakut e prej shpirtit robnues aziatik, nuk mund mkameshin bulqë bujarë e prej „djelmnijet arit" per të cillen madhnohej Roma, mund delte nji Katilinë e nji Klod, a, shum me thânë, nji Jul Cezar, por kurrmâ burra, si nji Kamil, nji Kurius Dentatus, nji Regulus, të cillët mas fitimit e mas zyreve të nalta, punojshin bashkë me nji sherbtuer a rob tokët e veta, jetojshin nder ksolla të vorfna e ushqimi i tyne ishte veç çka u falte puka. „Nji gjytetas të cillit mos t'i dalë me rrnue me shtatë gjysaditësh arë, asht nji rrezik per vend të vetin." Kto fjalë qi patfolë Kurius Dentatus kjene nji profecí, pse fisniri patricëve, si në Shqypní t'onë i beglerve, dishiri qi më pushtue sa ma shum tokë, rrenoj krejt gjeja bulqësore. E studimi i njasajë kohë në të cillen ndodhush a mundue me i prî popullit kahë ato kohët e perparshme edhe nji herë, asht mjaf

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

i interesantshem, pse mund shifet edhe aty çiltas se sa me të dhanun punohej, teorikisht e praktikisht, per të mkamun të gjejes bulqësore, së cillës edhe atëherë i nepej nji randsí e madhe fort. Nder shum libra qi u shkruene n'ato kohë, ma i çmueshmi kje shkrue prej Varro de re rustica, e në ket veper aj, plak tetëdhetë vjetsh, rreshton gjithçka praktikisht aj kishte njoftë per të marë e të mirë per jeten bulqësore e per jeten politike. Salusti pat folë e thanë se pasunít, se luksi e dishiri i gzimeve të teprueme ishin rrenimi i popullit e Virgili desht me shkrue njat Georgika, qi ka me metë gjithmonë porsi himn i padekshem i parmendës. Por gjith ky mund kje kot, katundari i vjeter i Romës kishte dekë e jeta e pa të keq e romanit shifej vetem aty ktu porsi nji modë qi sot asht e neser mundet mos me kenë ma.

Krejt per kundra ktí veprimi të Romakve u prû nji tjeter kòm i madh, Kinezët. Nji nder sunduesa të Kinës, dinastijet Kija, paraqitte mndyren sesi me qeverisë vendet e pushtueme e me mkâmë nji kulturë, tuj thânë: „Nuk duhet me i çmue aq mndyrët luftarake, pse kto nuk e bajnë të madhe shpin e Kijas. Kina nuk kà nevojë me ishti në veprim urdi, po i duel ksajë me pajtue fqîjt e vet me virtyte. Prandej na duhet me punue token, me mbjetë qetsin, me i dhânë nji kulturë popullit.“ Kinezët nuk kan shkue nji jetë fatosash si Romakët; nierzt e mbaj të Kinës duelen ngallnyesa me parmêndë e me almiste tjera qi nenshtetast shtîne në punë me kohë e me vend. Kta kjene fort mâ parë se Romakët e mje sa Romakët kan dekë kah dit, Kinëzt janë sot ma me numer se mujten me kenë ata

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

kuerdoherë, e aq në nji njomsi veprimi, sa sot kan nisë me u gatue prap per nji të pertrîm jete.

Vjerrshtari Francez Pierre Loti, qi njofti mâ së miri popujt e Azis shkruen në nji nder vepra të veta: „O Zot! Njat ditë kuer Kina, në vend të regimantave ushtarësh të paguem e komitësh, të mlidhte miljona djelm bulqësh, njasi djelmsh si i kam pa vetë, qi kondendohen me pak, janë të tanë zemer, të hollë e të shkathtë kahë shtati, të zott per ç' do punë, qi e bajnë deken si me lè, se të forten urdi kishte me pasë ky kolos, sidomos po t'u bijshin ktyne në dorë mjetet renuese qi kemi na sod." Mshefsija e jetës së gjatë si edhe fuqija e djelmnis Kineze don kerkue në gjejen bulqësore të tyne, prej të cillet aj popull merr shkase të reja jetet masi majten gjithmonë per gja shejte edhe martesen e familjen, e jetueue me qellim qi mos me u sjellë kurr marre të Parve të vet.

Me shpirti politik e organizatuer të Romakve, mprojtë prej urtijet të Kinezvet, ba edhe ma i vjefshem neper nji zell të palodhun qi me punue me sa fuqi qi kemi per të mkamun t' Atdheut t' onë, percjellë prej njatyne ndiesivet nderet e beset qi komin t'onë e dajnë aq në shejtna kishim me pasë nji syntez qi kishte me na sugurue në Shqypni nji jetë të ndertë, e Shtetit kishin me ju vu themelet e sugurta mî të cillat kishte me mujtë me mkamë ndertesen e nji kulturës, per të cillen sugurisht qi shpejt kishin me na e pasë lakmi fqijt t' onë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Mémoire historique

sur

Les familles albanaises de Tchernagore

qui

furent exilées pour la foi à Mouhalitch près de Brousse

en

1846.

I Pari i kuvendit të Lazaristve në Monastir pat mirësin, së janë shumë vjet, me i a dorëzue njij vëllaut t' onë njiket dorëshkrim me të madhe randësi per histori kishtare të Shqypnis. Dokumenti âsht shkrue prej nji Meshtari frâng Lazarist, pjestar aktiv i Misjonit të Salonikut; i cili nenshkruehet T r o v e y r i o t.

Si mund të shihet që prej fjalëve mâ të para të dorëshkrimit, këto kalxime historike janë shkrue në trajtë të njij leter-lajmimi e i janë drejtue t'Emz. Dariut Bucciarelli, Arqipeshkev aso here në Prezrend, i cili kishte lutë Lazaristt e Monastirit me i dhanë lajme sa ma të sugurta permbi ata deshmorë feje, qi ishin kenë të gjith prej djeqezit të tij.

Mendimi i Arqipeshkvit, më si duket, ishte me perbâ më këto lajme, bashkë me sa tjera, qi do të mbëlidhëte aj vetë shi prej së njatyne pak të dëbuemve të këthyem në vend të vet, nji kalxim historjak të plotsuem e kritik. Tash; se e ka botue kund ket histori, se jo, na nuk e dijëm: dijëm vetem se e pat gatue e nisë per Romë; pse na kemi para duersh edhe nji dorëshkrim tjeter ma të gjatë se këtë, qi po botojmë.

Monastir 8 10-bre 1869.

MONSEIGNEUR,

Par une lettre du 26 avril 1869 Vous aviez demandé à Notre Supérieur de St. Benoit quelques renseignements relatifs aux Albanais de Votre diocése qui furent exilés à Brousse ou plutôt à Mouhalitch en 1846. N' ayant pu Vous répondre lui-même, attendu qu'il est nouveau dans notre province de Constantinople. *M.r Derin* m' envoya Votre lettre avec prière de Vous transmettre le renseignements désirés.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Mais ces renseignements, je ne les avais pas moi-même; et pour les obtenir complets, il m' a fallu établir une longue correspondance avec celui de nos confrères et celles de nos Soeurs encore vivantes, qui furent envoyées à Brousse. Maintenant que j' ai les documents fournis par chacun d' eux, je vais les combiner ensemble de manière à n' enformer qu' un seul tout.

Et parceque Votre Grandeur pourrait n' avoir pas l' ouvrage de *Mr. Hecquard*, notre consul à Scutari, je lui emprunterai quelques détails relatifs à l'auteur principal des actes de barbarie que je vais raconter.

Inutile d' ajouter, Monseigneur, que pour être parfaitement exact et complet, mon récit doit être complété, rectifié même où il sera besoin par les temoignage de ceux qui ont tant souffert pour la foi et dont quelques-uns doivent être encore vivants.

I.

D'après mon confrère, *Mr. Bonnieu*, voici quelle fut l'origine de la démonstration religieuse, qui donna lieu à tant de cruautés de la part des Turcs. Un des Albanais Occultes, se trouvant à Constantinople vers 1844 ou 1845, on lui dit qu' une ére nouvelle se levait pour les chrétiens de l' Empire ottoman, que la liberté de conscience venait d' être proclamée et peu désormais chacun était libre d' embrasser la religion que bon lui semble.

Mais qu' est-ce qui put donner occasion à ce bruit? Notre confrère n'en dit rien, sans doute parce qu'il ne le savait pas. Or, ce ne peut être le charte de Gul-hané; car elle avait été publiée en 1839. Qu' est-ce donc? le voici, du moins selon toute apparence.

En 1844 un Arménien schismatique, qui s' était fait musulman, revint au Christianisme. Ayant été découvert ou dénoncé, il ne voulut pas retourner au musulmanisme et fut mis à mort.

Si après l'avoir exécuté on eut jeté son cadavre au Bosphore, le fait aurait, comme bien d'autres, passé inaperçu. Mais

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

on l'exposa en plein Tcharchi, le tronc renversé, la tête à l'ouverture des jambes et la figure au lieu qu'en bon l'engage on ne désigne pas.

Ce double acte de fanatisme et d'ignoble raillerie, mit en émoi tout Constantinople. Représentants de l'opinion publique, les ambassadeurs et surtout *Lord Carming*, celui d'Angleterre, firent au Gouvernement Turc les plus vives représentations. Ils le menacèrent même de rupture diplomatique s'il ne promettait pas que pareils actes d'intolérance ne se renouvelleraient plus.

Or, *Abdul - H. Medjid* promit. Il s' engagea même à ne plus laisser mettre à mort pour cause de religion. Et voilà ce qui me parait avoir donné à certains Albanais Occultes motif de lever le masque; voilà aussi pourquoi ils seront exilés, mais non pas mis à mort.

Quoiqu' il en soit, de retour chez lui notre Albanais fait part à ses compatriotes de ce qu' on lui a dit. Et comme tous étaient chrétiens dans le fond du coeur, ils déclarent aussitôt vouloir être publiquement ce qu' ils sont en secret. Un prêtre nommé par les soeurs *Père Antonio* et par *Mr. Hecquard*, *Marcovitch* déjà connu d'eux les encourage dans cette résolution; il s' offre même à les suivre au besoin partout où ils seraient envoyés; et alors une résolution définitive est prise.

Cette résolution fut portée à l' évêque de Prisrend, qui était alors, parait-il, *Mgr. Bogdanovitch*. Sa Grandeur ne les en détourna pas; mais il ne leur laissa pas ignorer non plus les conséquences de leur généreuse démontre. Ses représentations ne les ébranlèrent pas. Nous sommes Chrétiens, dirent-ils, et quoiqu' on fasse nous le resterons; s' il faut tout perdre, nous perdrons tout; s' il faut mourir, nous mourrons.

—Présentés ensuite au *Pacha* de Prisrend ils lui font la même réponse qu' à l' évêque. Vainement le *Pacha* leur fait il les plus dures réprimandes; vainement au sortir du *Medsilis* les accable-t-on d' injures, les poursuit-on même à coup de pier-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

res, ils restent inébranlables.

Pour être mal vue des Turcs la démontre de nos Albanais, n'en fit pas moins une impression très-vive sur les autres Albanais Occultes. Bientôt ils parurent vouloir suivre l'exemple des premiers. C'est alors que l'indignation des Turcs ne connut pas de bornes. Les autorités elles-mêmes, au lieu de calmer les esprits, les excitèrent de tout leur pouvoir.

Le gouverneur général de la province était alors *Hafez Pacha*. Résidait-il à Uscup ou à Prisrend? C'est ce que j' ignore. Mais *M.r Hecquard* en parle (page 485) comme s'il n'avait pas tout au moins consulté la Sublime Porte pour l'affaire en question. Or ceci n' est aucunement probable. Car si puissont qu' on le fasse, un Gouverneur ne peut exiler tant de familles et surtout les envoyer de l'Europe en Asie.[1])

Quoiqu'il en soit arrachées de leur foyers, ces familles furent conduites à Scopia (Uscup), dit *M.r Hecquard*. Là après avoir été exposées pendant toute la route aux mauvais traitements de leurs conducteurs, elles furent jetées dans des cochots obscurs où elles eurent à endurer les tortures de la faim. Plein de charité et fidèle à sa promesse, le prêtre *Marcovitch* (*Antonio*) les avait suivées et faisait tout sa possible pour alléger leurs peines.

Quelques jours après les plus anciens du village furent conduits au *Medsilis* (Tribun.)pour y être examinés. Sans se laisser ébranler par les menaces des Turcs, tous déclarèrent qu'ils étaient et qu'ils voulaient mourir chrétiens. Outré de cette fermeté qu'il nommait obstination, *Hafez-Pacha* ordonna que ces malheureux fussent mis à la torture, mais ne pouvant vaince leur constance il décréta leur exil au Anatolie et la confiscation de leurs biens qui furent vendus au profit du trésor public, ou plutôt, assure-t-on, au profit de la caisse particulière du *Pacha*.

1) (Note) Quand j'écrivais ce mémoire l' honorable M.r Calvert dont il sera question au P. S. ne m' avait pas communiqué la relation de soeur Lesueur; et j' ignorais l' exil des familles albanaises revenues au Christianisme fut le résultat de conférences tenues à Constantinople entre l' internonce et les ministres ottomans.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

„Ici il est impossible, ajoute *Mr. Hecquard*, de dire la desolation de ces malheureuses familles devenues l'objet de la fureur du fanatisme. Vieillards, femmes, enfants s'acheminèrent à pied vers le lieu de l'exil, supportant avec joie des fatigues au dessus de leurs forces et soutenues par *Marcovitch*, se digne apôtre du Christ qui leur faisait entrevoir un meilleur avenir et une récompense éternelle pour toutes ces souffrances."

Les condamnés se mirent donc en route: eux à pied; leurs conducteurs à cheval; les femmes et les filles separées de leurs pères, de leurs frères, de leurs maris. Mais pourquoi une telle separation? Sans doute pour quelque but infâme. D'Uscup à Salonique la marche de nos exilés fut des plus pénibles et la conduite des zaptiés si barbare que plusieurs en moururent: les uns en route même, les autres en arrivant à Salonique.

Quatre femmes étaient accouchées en chemin. Arrivées aux portes de la ville on jeta dans la mer l'enfant qu'une d'elles venait de mettre au monde. Pour ce qui est du prêtre, on l'avait envoyé séparement à Constantinople et consigné aux moins de l'ambassade autrichienne. [1])

II.

Un prêtre de Tyra (Grèce) nommé *Léonard Voceandio* et d'origine française, m'a-t-il dit souvent, desservait alors notre mission de Salonique. Informé, je ne sais plus comment (car bien souvent il m'en avait parlé à Constantinople), qu'un certain nombre de familles albanaises catholiques se trouvaient dans un „Khan" privées de tout et plusieurs sur le point de mourir, il courut les voir. Or, on n'avait rien exageré. C'est pourquoi il fut aussitôt raconter aux consuls de France et d'Angleterre, ses amis, ce qu'il venait de voir et d'entendre.

1) La relation de soeur Lesueur m'apprend qu'en route on lui attachait les pieds sous le cheval comme plus tard à trois autres prêtres catholiques de Bosnie dont un mourut en chemin de mauvais traitements.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Les consuls en parlèrent eux-mêmes au gouverneur. Et parceque la chose faisait déjà grand bruit à Salonique il se hôta de faire partir nos malheureux exilés. On les entassa donc pèle-mèle sur un bateau, qui les porterait à Moudania (sur la mer de Marmara) voyant qu' on les embarquait plusieurs familles catholiques, à la prière de *Dom Léonardo* ramassèrent en toute hâte la plus grande quantité possible de provisions et les portèrent à bord. Mais par une barbarie et une cruauté sans exemple l' équipage du navire retint pour lui-même toutes ces provisions.

Les cinq ou six jours que nos confesseurs de la foi passèrent à Salonique, *Dom Léonardo* eut soin de les visiter le plus souvent possible, administrant les uns, consolant les autres, leur procurant à tous les secours fournis par les familles catholiques. Et quand ils partirent, il se hôta d' écrire à *Mgr. Hillereon*, vicaire apostolique de Constantinople. Il aurait bien voulu garder les plus malades à Salonique mais le gouverneur s'y opposa. Autant que je me le rappelle, il en avait administré un grand nombre et enterré plusieurs.

Pour ce qui est de leurs souffrances à bord, Dieu seul pourrait les dire. Faim, soif, mauvais traitements, rien ne leur fut épargné. Plus tard on dut emputer les doigts de pied à un jeune homme par suite de la bastonnade qu' il avait reçue. Pour une tasse d' eau on exigeait une piastre, et quand ils n' eurent plus d' argent on cessa de leur en donner. La faim et la soif faisaient pousser aux enfants des cris offreuse. Et comme ces cris importunaient les matelots, ils en jetèrent plusieurs à la mer. C' est ainsi qu' un père de famille perdit de deux enfants jumeaux âgés de huit ans. Une femme à l' agonie fut jetée à la mer avant d' avoir rendu le dernier soupir.

Arrivés à Moudania on en déposa onze qui venaient de mourir sur un tas de fumier. Les autres furent mis sur un petit navire ou plutôt sur une grande barque plate qui pouvait monter les cours d'une rivière et les transporter à Mouhalitch.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Au moment où on les changeait de bateau un jeune Albanais, nommé *Mizzi*, grec de religion et qui se trouvait là par hasard, les reconnus à leur costume pour des compatriotes. Quel ne fut pas, disait-il, mon étonnement de les voir tirer d'un navire et porter sur un autre navire des morceaux de bois. Touché de compassion, il prend aussitôt une barque à ses frais et les accompagne de loin jusqu'à Mouhalitch.

Mouhalitch est un endroit trés marécageux parconsèquent d'autant plut insalubres pour nos Albanais qu'ils avaient toujours vécu au milieu de l'air sur des montagnes. Mais le pire est qu'on les eutessa pèle-mèle dans un vieux bâtiment où en temps de peste on mettait les pestiférés. Dès qu'on les y eut déposés le jeune *Mizzi* s'approcha d'eux, leur fit faire tout d'abord une soupe, puis les secourut de son argent jusqu'à ce qu'il n'eut plus rien dans la bourse.

Pour ce qui est *d'Antonio*, comme prêtre Albanais catholique il était protégé autrichien; et de là vient qu'on l'avait directement envoyé à l'ambassade autrichienne à Constantinople. Mais au lieu d'écouter le récit des cruautés commises par les Turcs, l'ambassadeur d'Autriche ne chercha qu'à lui fermer la bouche. N'ayant pu en obtenir un complet silence, il lui fit mettre les fers aux pieds et le garda en prison.

Quelque temps après, probablement lorsque l'affaire s'ébruita, l'Internonce vint lui rendre visite au fond de son cochot. Mais cette fois encore il n'en put rien obtenir, et il s'en suivit une altercation trés-vive. „Après tout, dit l'Internonce, savez-vous que votre vie est en mes mains?!" — „Oh! Excellence, répondit le prêtre, je ne crains pas de la perdre. La vérité peut bien déplaire, mais Dieu la connait. Un jour il sera notre juge, et en attendant, je ne crains que lui."

Plus tard cependant *Dom Antonio* fut tiré de prison, ou plutôt il en trouva un jour la porte ouverte, se hâta de fuir et, quittant son habit de prêtre, fut rejoindre son troupeau à Mouha-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

litch. C' est là, disent les soeurs, qu' il nous racconta lui-même les détails de son emprisonnement.

Jeté en prison dès son arrivé à Costantinople et toujours surveillé rigoureusement, *Père Antonio* n' avait pu faire connaitre à personne les souffrances de ses chères ouailles. Mais la nouvelle n' en avait pas moins transpiré, grâce à l' avis qui en avait été donné de Salonique par les consuls de France et d'Angleterre à leurs ambassades respectives, et surtout par *Dom Léonardo* à l'évêque latin. Seulement on ignorait quelle direction avaient prise ces malheureuses familles et sur quelle plage de l' Asie mineure on les avait jetées.

Cependant *Mgr. Hillereon* finit par savoir qu' elles se trouvaient du côté de Brousse; et tout aussitôt il envoya à leur recherche notre confrère *Mr. Bonnieu*, qui savait bien le turc et l' abbé *Hillereon*, son neveu. Arrivés à Brousse ceux-ci apprirent que nos confesseurs de la foi ce trouvaient à Mouhalitch dans un état éponnotable. C' est, parait-il, *Mr. Sandisson*, corsul d' Angleterre, qui leur donna cette nouvelle. Pour être protestant, *Mr. Sandisson*, n' en fut pas moins toujours d' une charité exceptionnelle envers les catholiques albanais. Voyant que notre confrère et l'abbé *Hillereon* allaient à Mouhalitch il y envoya son drogman *Mr. Djordjioki*, d' abord pour les accompagner et ensuite pour savoir bien à quoi s' on tenir sur tout ce qu' on désait à Brousse de nos pauvres exilés.

Arrivé à ce point de mon travail, permettez, Monseigneur, que je laisse la parole à notre confrère. Voici en effet le rapport qu' il rédigea, non pas aussitôt après son retour de Mouhalitch, car il en apporta une fièvre putride dont il faillit mourir, mais dans le cours de sa convalescence.

(A suivre.)

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)
169

DUKE KËNDUARË NJË LIBRË:

„The Peaks of Shala".

Kjo veprë shkrue prej Rose Wilder Lane, është një volum 224 faqesh, me një panoramë të madhe, ndandë fotografí, një hartë. — London dhe Sidney, Chapman and Dodd. 1922, si edhe në Shtëpinë botonjëse Harper 's, New York.

Zonja Rose Lane s'është e panjohurë ndër Shqiptarë. Është një Amerikane që udhëtoj në malësì të Shkodrës, në Mat, dhe ndënj nja gjashtë muaj në Tiranë, vjetën 1922.

Sikundrë që e thotë edhe vetë, zonja Lane bëri udhëtimin në Shqipërí dhe njohu Shqipëtarët po thua se padashurë, kundrë deshirës së sajë: ishte duke vajturë nga Mal-i-zí në Stamboll, kur një zonjë e Kryqit të kuq amerikan, një mike e sajë e bindi të vejë e të shohë Shqipërinë, të mos humbasë këtë rasje tani që ndodhesh kaq afrë këtì vendi, se ishte një rasje që s' gjendetë lehtë e nuk sheh njeriu nierz aq të çudiçmë si Arbëreshët. Edhe zonja Lane, e tërhequrë prej kurjozitetit të gjendetë në pjekje me një popull primitiv dhe t'interesantshmë nga pikëpamja socjologike dhe historike, morrí udhen e malevet, të vejë të shohë Shalen dhe Shaljanët.

Ideja e sajë qe e vendosurë e dinte se do të gjente përpara një racë të mbeturë më pas se nga gjithë racat e Evropësë, për të mos thënë të botësë, një populls që

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

i kundreqëndron çdo përparimi, çdo qyetetërimi, çdo gjëjes së rè që del nga barbarija e kohës së mesme, e kohës së parë, ndoshta edhe të ditëvet prehistorike.

Po, që në fillim, autoresha ndjen një simpati për kombin e „egrë“ (fq. 15) e bën të thotë një mike të sajë: „Sa gënjështrë! këto i bën propaganda e huaj. Si mund të thotë njeriu se Shqiptarët rrinë kundrë qytetërimi? Do thënë se kanë kundrëqendruarë një mësytjeje me armë mijë vjetësh, se u kanë vënë krahrorin Përsëvet, Grekëvet, Romakëvet, Mongolëvet, Serbëvet, Tyrqëvet, dhe kanë mbajtur gjuhen dhe zakonet e tyre të hershme. A e di se Grekët kanë marrë prej Shqipëtarvet emërat e perëndivet të tyre? a e di se e ëma e Aleksandrit të math qe një grua shqipëtare? a e di se pashallarët e Tyrqisë, urdhëronjësit e Misirit, njerëzit e mbëdhenj të Italisë janë Shqipëtarë?....“

Edhe këtë simpati për banorët e zallit t' Adriatikut zonja Rose e ndjen kuerdoherë me të madhe: sa më mirë i njeh Shqipëtarët, aqë më teprë i do; sa më s'afermi i sheh, aqë edhe nderimi i sajë për ta i shtohetë. Edhe kështu vete gjer në funt të veprësë, çdo faqe duke na dhënë një dëshmí të re për ndjenjatë plot mëshirë, pet zëmrën e njomë dhe të mirë të autoreshësë së re.

Ay që shkruan këto radhë ka biseduarë disa herë me autoreshën e libresë që po analizojmë, dhe ka parë me një çudí të kandshme sinqeritetin e ndjenavet të saj për vëndin t'ënë. „Dëshira e imë, më thoshte zonja Lane, është që të vete të rronj në Shqipëri, të punoj për të, të shuguronj aktivitetin dhe zëmrën t'ime për këtë vënd . . .“ Edhe dy vjet më parë, në Paris, zonjusha Mosley Wil-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
SHKODËR (2018)
"MARIN BARLETI"

l i a m s, një engleze që padyshim gjith Tirana e mban fort mirë ment, më thoshte: „Mbase ke të drejtë, jam e marrë. Po të jesh sigur se ay qe e sheh një herë Shqipërinë, mê s'e harron dot, dhe është e pamundurë që të mos e dojë."

Shehi Sadin i Përsisë ka të drejtë kur rrëfen në Bostan parabolin këtu poshtë: — Një njeri pau në ëndrë një ëngjëll fort të bukurë, dhe e pyet cili është prej të katrë kryeëngjëllëvet? — Jam djalli! më fletë krijesa, nukë jam kryeëngjëll. — Si? Djalli? dhe un të pandehnja të shëmtuarë e të lik; të kanë përshkruarë kuerdoherë kaqë keq.— Unë kështu si më sheh jam, po kalemi është në dorë t'anmiqëvet." Padyshim, në aplikim me Shqipëtarët paraboli do të kishte pakë eksagjeratë, po fundi është i gjallë per neve.

Pa le të kthehemi ne libra. Zonja Lane nisetë nga Shkodra me dy tjatrë zonja amerikane, dhe me z.in Rrok Perolli që të mbushë funkcjonet e një dragomani, po mê mirë akoma të një prîsi të mëntshim që dëshiron t'a bëjë vendin e tij t'a duanë të huajtë, dhe t'i bëjë të huajtë, vizitonjësit e ardhurë së largu, t'a duan vendin e tij. Si shok udhëtarët kanë dhe një djalë dy-mbë-dhjetë vjeç, Rexhebin. Rexhon e voglë, kujt autoresha i admiron inteligjencën dhe çuditetë si një djalë një pëllëmbë kuvëndon dhe traton me malësorët burra si një shok, si një baras. Udhtimi s' mbajti shumë, mezi 15 ditë.

Dhe nga ky udhëtim, nga njohja e banorëvet të Arbërisë, njohje e plotësuarë me një udhëtim të dytë në Mat, dhe një ndënjtje gjymës moti në Tiranë, zonja Lane

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

na siell një librë të lehtë (kjo është fjala që perdor vetë për veprën e vet) të kandshme, të zbukuruarë me një optimizme të patundurë që dëften një karakter burrënor, padyshim dhe pak romantik, një dëshirë për të parë sënde të panjohura, po me vullnet për t'i kuptuarë, për të hyrë në shpirt dhe në frymë të gjësë që shikon dhe studjon, dhe jo vetem për të nginjurë një kurjozitet. Shekimet e çdo dite, notat e shënuara në shtëpit e malsorëvet, pranë zjarit, tek bënte kafenë ose cingarin i zoti i shtëpisë, në mes të dy bisedimevet kanë pranuarë faqet e — The Peaks of Shala — Majet e Shalësë.

Ardhurë në vënt pa no një paragjykim politik, pa no një idè të formuarë, pa diturë se qysh ishte vëndi dhe populli qe po vizitonte, veç se ato të paka që kishte kënduarë ose degjuarë prej shkrimevet për p r o p a g a n d ë, autoresha kishte mëndjenë të lirë të formojë një gjykim të themeluarë mi observatat e sajë. Dhe këto qe observon i japin një idè të favorëshme për banorët e truallit t' Arbërisë: i gjen të mençim, seriozë, huaj-pritësë, simpatikë, që mentojnë të duhenë. U njeh vuajtjet e tyre, pa drejtsinë që u-bë per ta në caktimin e kufivet prej Fuqivet të mbëdha, dhe vëren se ky komb i mbeturë pas prej qytetërimit, ka një vullnet që të perparojë, që të punojë për të mos mbeturë prapa të tjerëvet, dhe shënjon me një mënyrë të hollë dëshirën e malsorëvet per shkolla, shqipe dhe nxitimin e djemvet per të frekuentuarë këto shkolla.

Zonja Lane — që pa dyshim ka një ndjenjë artistike të shvilluarë — flet edhe shpesh per bukurinë fizike të racesë, vëren me kënaqsi hollsirat e tipit, një hollsi që

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

shumë shkrimtarë të huaj, para saj, e kanë zënë në gojë në veprat e tyre.

„Mi bregorën e voglë — janë fjalët e saja — të shtruarë me bar të njomë, mi të cilin kishin renë petalet e një molle të lulëzuarë, Shqipëtarët rrinin dhe prëheshin, kafshë të bukura dhe të kandshme (beantiful, graceful animals)“ (fq. 31.) Ca më poshtë takon një grua nga Shala, martuarë në Shosh: „Fytyra e saj pakë si e djegurë nga dielli, me sy të mbëdhaj, me formë delikate, qe më e bukura që kam parë gjër më sot... Zeri i saj qe i ëmblë, dhe duart dhe këmbët e saj sikur t'i kishte një skultor do të marrosesh. Në çdo restaurant të Parisit gishtat e hollë të saj, thonjtë delikatë dhe me bajame, bilekët e hollë, aristokratikë, do të tërheqnin vërejtjen e gjithë botësë“ (fq. 32-33).

Edhe kështu me çdo rasje, tekdo qe sheh Shipëtarë e Shqipëtarka, kudo që i observon me ato sy të sajë, që kanë parë shum kombe të ndryshme, me atë kritikë që e ka shetiturë nga Oqeani i qetë (Zonja Lane është nga Kalifornija) gjër në zallet e Detit të Zí, me lëndën e bëgaçme që ka diturë të mbledhë për të barabiturë çdo popull, në cillësitë e tij fizike, morale dhe psikollogjike. Se zonja Lane di të kuvendojë bukurë, dhe — e asht me e veshtirë — di të bëje tjajtrin të kuvëndojë. Kshtu na rrëfen çë i thonë malësorët per orën, per këto krijesa të pabukura, keq ose mirëbërse, ora që e ndien mërinë, qe e mpron, nga çdo e keqe, ose që e shfryn në vdekje.

Një herë tjatrë na rrëfen çë mejton Shqipëtari për gruanë, për martesën, për lumterinë. Flet Lulashi, një krye-

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI“ SHKODËR (2013)

tar „pa dyshim më i bukuri burrë që kemi parë gjer më sot.“ Bisedohet për vlesën që në djep, vlesë dhe martesë ku çupa s' ka asnjë vullnet, asnjë zgjedhje, po prindët e saj, ose vëllezerit, kanë të drejtë t' ja japin kujt të duanë, për qejf ose interesë të tyre, pa u-kujdesurë për lumterinë e gocesë; zonja Rose mejton se kjo është një shpërdorim i këq i fuqisë mashkullore, i auktoritetit të burravet kundrë dobësisë, për dëm të atyre krijesave qe s' kanë forcën e një mashkulli. Dhe kërkon të kupëtonjë çë mejtojnë vetë Shqipëtarët e Shalës; pyet a munt të jetë i lumturë njeriu në këtë konditë të martesesë. Po Lulashi, njeriu i malevet që përfytyron psikollogjinë e kombit të tij, çuditetë me këtë pyetje dhe thotë se lumterija e njeriut s' ka të bëjë me martesën.

— Po ç' është ahere lumterija? pyet autoresha.

— Lumterija; përgjigjetë Lulashi, vjen nga qielli, vjen nga dielli, nga drita dhe hijet e malevet, nga gjethët e njomë të parëverësë. Lumterija vjen edhe prej prëhjeve kur jemi të lodhurë, prej ngrenëjesë kur jemi të urtë, prej zjarit kur kemi mardhurë. Vjen kur këndojmë kënçë bashkë me shokë, kur ecim në shkepat dhe e ndiejmë vetëhenë më të fortë se shkëmbi; ka dhe një lumterì që ndien njeriu, në luftë, po ajo është tjatrë send. Per neve martesa s' ka të bëjë kurrgje me lumterinë t'ënë.“

Vertet, në një vent ku gjer fjala grua është perjashtua prej bisede, kur dashurija shikonet si një turp e mëkatë, nukë munt të imaxhinojë njeriu një gjykim më të drejtë se është ky i Lulashit t'ënë. Zgjedhja në martesë nuk lot no një rol: burri martohet për të marrë një grua, dhe çupa,

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI“ SHKODËR (2018)

që diten që fati e heth në këtë botë e di se prindët ose vëllezërit do t'a japin, në mos dhe do t'a shesin një mashkulli.

Por, duke u ngjiturë në shkallë të qytetërimit, me thëhollim të ndjenjavet, dhe duke u-shtuarë nevojat e mëndjesë dhe të zëmrësë, me përparimin e estetikës ose të sentimentalitetit, njeriu xê të shquajë në mes të individëvet, të zgjedhë, pëlqejë, të ndiejë se lumterija e tij s'është një çfarë do njeri, por një prej tyre, me atë që pandehë se do të shkojë një jetë më të kandshme, nga shkaku i cillësivet morale dhe fizike që sheh nek të.

Në Shqipërì gruaja nuk lot një rroll, perveç rrolit tragjik për vrasje: shum prej vrasjevet në malet t'ëna kanë për shkak gruanë, gruan si plaçkë, si pronë, sepse prindërit ose vëllezërit e saj duanë t'a japin ose t'a shesin ashtu si u do qejfi. Influenca thëhollonjëse e gruasë, veprimi i saj për të na bërë jetën më të hollë, më të njomë dhe më të gratshme akoma s'është ndjerë.

Po le të vimë ne libra e zonjësë Lane. Autoresha, që të mund të këtë kuptuarë mëndimin dhe shpirtin e një populli, kà pasurë per ndimës karakterin e mirë të sajë, këtë vetijë qe di të kënaqetë me punëtë si i gjon, pa eksigjencë, e lumtur, ndoshta, të gjendetë në një element që del nga jeta që njehë vetë. Di të rrinjë prane vatrës dhe të kuvëndojë me malësorët, duke pirë duhan, kafe dhe rakí, knaqetë me të flejtur si mund me të ecurë më këmbë, një herë dhe me opinga, fort e gëzuarë kur sheh, dëgjon dhe mëson një gjë të re, po u-qarë as nga një vështirësí, as nga një vuajtje të udhësë, duke marrë çdo send me

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

hymor të mirë.

Kështu, për shëmbllë, një ditë i u-duhë të presë, të ketë durim gjër afrë mëngjezit, sa të shtrohetë darka, darka e mjerë me një copë mish, bukë kollomoqi dhe gjizë, dhe këto pas lodhjevet të një ditësë të gjatë në gërxhet e Shalësë.

Po vuajtja e sajë ka qênë në të këthyerë në Shkodrë, aherë kur ka frikë se mos e zenë pnemonija; mezi gjën një mushkë; po, kur i kishin dhënë fjalë qe të dalin në katrë të mëngjezit — për t'arrijturë mbremanet në Shkodrë — mezi nisën më tetë! Zonja Rose duron me një padurim të math; në fund vihetë në udhë, po prîsi i sajë refuzon të arrijë natën në Shkodrë, proponon dhe intrigon që të shkojnë natën në një katund nga shkaku se është në gjak me njerëzit e Kirit. Po amerikanëja ka vullnet dhe malësori s' bën veç se të bindetë perpara një dëshire femënore. Edhe natën, në dritë të yjvet, hypurë mî mushkë të voglë dhe prî prej një prîsi, zonja Rose shkon nga malet madhshtore, nga mê të bukurat male të dheut (211). Se autoresha admiron natyren e egrë dhe piktoreske të Shqipërisë, e gjen vëndin t' ënë mê të bukur se nga Svicera, me të interesantshim dhe mê romantik.

Zonja Rose, në ethe, me frigen e pnemonis mi udhë të Shkodresë ku shpreson të gjejë një mjek dhe një çlodhje, pyet shokun e voglë: — Çlodhe, Rexh? — Jo, zonja Lane, — Po ç' ke, pra? — Po mëntoni se zotërija e jote do të kthehi në shtepí t' vaj dhe do të na haroni. Thoni se do të vini prapë në Shqipëri, po s' do të kthehini kurr. Aq që ikën haron shpejt; mëndja ndëron; mëndja

BIBLIOTEKA PUBLIKE
«MARIN BARLETI»
SHKODËR (2018)

është si ujët e një lumi. Edhe ne do të ju harojmë. Po donja që t' a ndalonj këtë natë: është kaqë e bukur! — Edhe unë.

Zonja Lane s' e harroj Shqipërinë. Tek jam duke shkruarë këto radhe, kam përpara syvet një artikull të saj në World Fravelers (vol. XV., Ni 3, mars 1923) Unknoron Albania — Shqipëri e panjohurë.

Zonja Lane për neve Shqipëtarët merr vëm pranë mikeshës t' ënë të madhe, Zonjës Durham, dhe i jemi mirënjohës për ndjenat e saj që çfaq me aqë fisnikeri. Në një kohë ku miqtë t' onë s' janë të shumë, ç' do manifestë simpatije ka të drejten për gratitudën t' ënë.

Edhe këtu, pa u-dhënë fund këtyre radhëve, dua të kujtonj sa një detyrë patriotike e madhe është për Shqipëtarët të përpiqena që çdo i huaj që viziton, çdo i ardhurë së largu që shkel truallin t' ënë, të mund të kthehetë me një kujtim të mirë, me një nështypje miqësore në zëmër të tij.

Lumo Skendo.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

GJETO BASHO MUJI.

Orët e Mujit.

Argument:

Nji slav, êmnit Paji i Harambashit, del në bjeshkë, ndeshet me Orë të Mujit e njanës nder to i then krahin, pse s' gjegjet, n' êmën të shoqeve, me i ndimue tjetër kujë, veç Gjeto Basho Mujit. Ulen Orët tuj kjà te Muji e i lypin gjakun. Muji, tânë idhnim, tuj perbuzë ndimën e vllaut të ri, të Halilit, i hypë Gjokut e del me u prè me slavin në bjeshkë. Halili niset, mbas këshillit të nanës, fiëll e te kulla e Pajit: i hin mrendë e kùr ban Paji me kthye me Mujin rob, Halili e mbytë. Pshton Mujin me Agë, e bashkë me gruen e Pajit dredhet per Jutbinë. Ndeshen n'orë në bjeshkë. Ora e madhe u del dy vllazenve para, u perpjek duert, tuj i këshillue, mos të delshin në çetë damas, pse „mjer zêmra e atij qi vllà nuk kà!"

Te lumët na per t' Lumin Zot,
Qi s' jèm kânë e Zoti na ka dhânë!
Terri i natës ashtën kà mlue:
Drita e hânës veç tuj ndritë n' per aha:
Tuj prarue ahat e ashtit;
Mirë po i lbardhë fushat e bjeshkve;
N' terr po i lên ballet nder gropa;
Mndera t' merr syni me i pà,
Mo' Zo' rruga asajt me t' qitun naten.
Njiket natë ka zgiedhun Paji i Haramba-
Bjeshkve Mujin kund me e ndeshë. Ishit
N' mejdan t' nâtës kryet me ja prè.
A veshë Shkjau me [illegible] ë1)

1) lorica, Panzer, corrazza, nji sod parzmor.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

I kà hypë Curanit ne shpinë,
N' maje t' bjeshkve edhè kà dalë,
Kurrkund Mujin nuk e paska hasë:
Idhnim t' fortë Shkjau na kà mârrë.

N' trië orë t' bardha kenka ndeshë,
N' buzë t' nji kronit n' dritë te hânës,
N' dritë te hânës kahë po lodroshin.
Kà qitë orët e po i pevetë:
„Ç' jeni ju qi ksajt lodroni?"
—„Jemi vetë t' Lumet e Natës!"—
„He jue Zoti shtoftu vargun!
„Kujë, ju orë-o, po i ndimoni?"
Kà qitë njâna e i paska thânë:
„Na jèm orët e trimit t' dheut:
„Na i ndimojmë Gjeto Basho Mujit!"
Sà inàt Mujit shkjau i kish pasë!
Njanen orë per krahit e kà kapë,
Copë e grimë krahin po ja thermon.

Vetë me veti orët fort jânë çuditë:
„Shka âsht ky njeri, qi orëve kshtu jau bân?"
Idhëshem orët, si gjarpni, Shkjaut po i thonë:
„Kurr ksi njeri dèr me sot s' kèm pà!
„Me dashtë na ktû gùr te gjallë po t' bâjmë,
„Por n' Jutbinë qetash kèm dà me ra,
„Hallet t' ona Mujit me ja kjà.
"A don gjakun, Mujë, ne me na e mârrë?"
Pshtetë per ah, pshtetë per pancièr,
I gaz t' madh shkjau paska bâ:
„Mujin me bâ vetë qi me e xânë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„Kurkund kutrudhë nuk mundet Muji me [m'dalë!"

Njatherë rrugën orët per t' poshtë kan [marrë:
Ká zbardhë dritë e a errë natë,
Kurrkund hapin nuk p' e ndalin,
Veç po pìn ujë neper kroje.
N' fushë t' Jutbinës nata i kà xanë;
N' midis t' fushës natën p' e bajnë,
N' hie t' blinit n' dritë të hanës,
N' dritë te hanës mirë po pushojnë
Dy pushojnë e nji po rri tu kroni.

Ka nisë drita me ague.
Muji heret kenka çue,
Kenka mathë kenka shterngue,
M' a ka ndezë zjarmin ne votër,
M' a ka vû xhezen ne zjarm,
E ka kallë kamishin me duhan,
M'a ka çilë dritoren e sarajit:
Synin rrokull fushes m' ja ka lshue,
Tri orë t' bardha midis fushës ka pá:
Dy kin nisun lojen e po luejn,
Nja, e liga, rrin e po shikjon.
Vetë me veti Muji a çuditë.
Aspak kafen nuk e pin,
Aspak gjog as shpatë s' ka marrë,
Por per deret jashtë Muji kà dalë,
E kà mârrë fushën per të gjatë.
Tu orët Muja kùr â shkue,
„Mirë me log!" — Orëvet u kà thânë —

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

— „Mirë se vjen!“ Mujit i kin pergjegjë
Dy te shndoshtat.
Ajo e liga Mujit ç' a po i thotë?
„Si â mâ zi per mue, more Mujë, â bâ!
„N' bjeshkë te nalta parmramit shkjau kà dalë,
„N' nè ka hasë, e nè edhè na kà shá,
„Ka qitë nè e na ka pvetë:
— Ju kujë, orë, — tha — po i ndimoni?—
„Vetem un jam qi kam folë:
„Na i ndimojmë veç Gjeto Basho Mujit!
„Sà inàt, Mujë, t'a kish pasë!
„Mue per krahit me dorë të merllânët m' kà
„Sà fort dorën m' a shterngoj! [kapë,
„Copë e grimë mue m' a thermoj.
„Kèm qitë Shkjaut edhè i kèm thânë:
„Gùr te gjallë na ktû me dashtë po t' bâjmë,
„Por na mrapa ty s' po duem me t' rà,
„Por Mujit hallin duem me ja kjà.
„A don, Mujë, mrapa me na rà?
„A don gjakun, Mujë, ne me na e mârrë,
„Se ty ndorja kurr ma keq nuk t' pritet.“
— Muji mirë po fshan!
Ka qitë burri è orëvet u kà thânë:
„Kùr t' a lâ vetë gjakun tuej pa e marrë,
„T' gjallët nuk kam ç' e baj!“

Muji ne saraje kenka shkue:
Ka zgidhë gjogun, shpejt e kà shilue,
„Ndimo ora e bjeshkve!“- e ka shpënë i kà kcye.
„Hajre Mujë! Po kshtu kahë ke fillue?“

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODËR (2018)

E pvetë Sokol Halili.
Njat-herë Muji i ka kallxue:
„Kenka çue Paji Harambash,
„Edhè natën n' bjeshkë te nalta a dalë,
„N' t' lume t'natës a ndeshë edhè i kà rrahë:
„Kan ardhë orët e bardha e m' kan kallxue.
„Tash po dal e i mledh tridhet agët e mì,
„N' bjeshkë te nalta 'i herë m' at shkja m'u [ndeshë,
„Gjakun orëve t'bardha per me jau marrë."
Shka ka qitë Halili Mujit e i ka thanë:
„Edhè vetë, Mujë, n' çetë due me dalë!"
Kahë dredhë gjogun Muji me u fillue,
Kshtû i pergjegjë Halilit:
„N' çetë me veti ty s' po due me t' lanë,
„Se t' çoj me dhí, e po m' i lên n' mal;
„Se t' çoj ne çetë me dalë,
„E se ç' a çeta ti gja nuk po din!
„Luftë e madhe ka me u ba,
„Notojnë trupat nepër gjak,
„Deri n' bark atdharëve gjaku u bjen;
„Aty burrat kapen fyt me fyt,
„Shoqi i yt veç mêç me dalë!"
Njat-herë a nisë Muja e ka shkue.

Fort Halili kenka idhnue,
Me duer n' ie shkallëve po u ngjitet,
Ne saraje mrend ka hî,
N' at oxhak sa idhull qi po rri,
Ka qitë nana e pô pvetë:

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

„Ç' kè Halil? Idhun po m' je!"
Paska qitë Halili e i ka thanë:
„Muej me agaj ne çetë ka dalë,
„Mue me vedi se kje dita së m' muer.
„Dhe 'i fjalë t' rande Muji m'a ka thanë,
„ — T' çoj me dhì — m' i lên ne mal,
„ — E do me u prè me Pajin Harambash! —
„Qi tridhet' agaj qi i ka marrë,
„T' tanë ma të zez, moj nanë, se un po janë!"
Ka qitë nana djalit e i ka thanë:
„Hiq idhnim, t'pasët lokja, mos me mârrë!
„Pse tý baba gjogun t'a kà lânë,
„Se edhè shpatën të prefët fort t'a ka lânë;
„Por ndigjoje lokën kahë po t' mson!
„Qi hiq mas Mujit mirë nuk bân me shkue,
„Por ne shpinë të Gjogut kè me i lypë;
„Merre dromin, qi t'çon fill n' krajlí.
„Kùr t' lêsh bjeshken edhè t' hîsh n' krajlì,
„Gjogut kryet, biro-o, kè me ja lshue:
„E din Gjogu vetë, se kû me t'çue,
„Se baba i yt e ka pa' msue.
„Se ' i probatin baba t' a kà lanë,
„Raja e Krajlit qi po m' asht,
„N' emen i thonë Begu Ymer-Beg:"
„Aj te mson Shkjàn si me e prè."

Gati Gjogun nana ja ka ba;
Shpaten n' dorë Halili e ka marrë;
N' shpinë te gjogut Halili i ka hypë;
„Udha e marë!„— nana i ka thanë,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Vrapin gjogut ja ka dhanë,
Kurrkund vrapin dèr në Krajlì s' ja ndalë.

Kùr ka dalë në Zogaj te Krajlìs,
Veç q' at-herë kryet gjogut po ja lshon,
Pa shmangë rrugë, në derë t' probit fill e çon.
N' derë te probit trimi kuer ka vojtë,
A dalë miku e gjogun ja ka marrë,
N' per oborr ja ka shetitë,
Edhe n' burg ja paska lidhë,
E n' saraj Halilin e ka njitë.
Kan çilë kuvendin e po kuvendojnë:
„A je kanë, Halil, ndoj herë n' kto ana?„
„Ç' se jam le n' krajlì kurr nu' jo kanë!„
—Kshtû po i gjegjë Halili probatinit—
„Nevojë e madhe ktû, probo, m' ka prû!
„Per nji msim sot t' a kam msy:
„Kerkund vetem mos me m' lanë,
„Se un me pre due Pajin Harambash!
„Edhè kullat do t' m' kallxojsh ku i ka:
„Rrash me tokë due me ja ba!" —
Bè mbi Zotin probi i ka ba:
„Se me ty, Halil, njaty nuk muej me ardhë!
„Tash ndand vjet mue Paji n' haps' m' ka
„Sall tri janë hapsit qi i kan pshtue; [muejt,
„Me ba Paji e me m' hetue,
„Kurr prejë burgut s' ka me m' lshue!"
Pak hikatshim Halili e ka marrë:
Be mbi Zotin i ka ba
„Çajre Zoti ba nuk t' ka

BIBLIOTEKA PUBLIKE
MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

„Por njetash me mue me ardhë,
„Ndo njetash n' mejdan me m' dalë!"
Sa ngusht probi paska ra!
Me shkue me tê, shkjan fort po e dron,
N' mejdan ktij s' po mund i dalë.
„Ne mejdan, Halil, s' mundem me t'dalë,
„Por me tý tek jam tuj ardhë.
„Veç t' a diësh, se rob Shkjau na ka xanë:
„Drit' n e diellit kurr ma s' kèm me e pa!"
„Mos kij gajle !" — Halili i ka thanë.

Janë çue n' kamë atdharëve edhe u kan [hypë;
Kan marrë rrugën e janë nisë me shkue;
Ora para Halilit i ka dalë,
Paska qitë e i paska thanë:
„Nj' et barë n' dorë dua me t' a dhanë!
„Si t' tham un ti kè me ba!
„Kùr t' vesh tu saraji i shkjaut,
„Ndand bojësh kullat i ka.
„Vetë ka dalë Shkjau me çetue,
„Vetem baben mrendë n' saraj ka lanë,
„N' êmën i thonë Trashi i Marjanit:
„Burrë i vjetër ndaneqindvjeç.
„Qe ket barë, e derës ti ke m'ja qitë:
„Dera tý ka me t' u çilë,
„Atherë mrenda ke me hî!
„Kurkend mrenda mos me lanë!
„Der' n per mrenda ke me e ndy,
„Vetë mas deret kè me ndêjë!

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

„Kùr te vîn Pahi Harambash,
„Kà me qitë babës kà me i thirrë:
„—M'u çue derën me m'a çilë!—
„Kush me tê nuk kà me folë;
„Idhnim fort Shkjau kà me mârrë,
„Kà me zdeshë çelik e panciër,
„Me 'i shtjelm deres kà me i rà,
„Copash deren kà me e bâ,
„At-herë mrenda kà me hî.
„Me topuz gadi me i ndêjë,
„Sa kû t' mundesh Shkjaut me i rà,
„Qat-herë dekun e kè bâ!"

A shdukë ora e djali rrugen prap kà [mârrë;
N'derë t'sarajit Shkjaut shpejt i kà vojtë!
At barë deres ja kà qitë,
Me t'shpejtë dera i kenka çilë,
Aty gjetka plakun ndandqindvjeç.
„Mirë se t'gjetem!" — plakut i kà thânë,
Sà çudë plakut i ka ardhë:
„Po ju mrendë si keni hî?
„Mrendë me mue ktû mos me ndêjë!
„Me bâ djali ktû m'u gjetë,
„Copë e grimë ju ka m'u bâ!"
Kqyr Halili shka i ka thânë:
„Çou shpejt plak, odat me i shdry!"
Bè mbí Zotin plaku çi po i ba
„Kurkund menden nuk a kam
„Odat ty sot me t'i shdry!

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Njânen nder kundra Halili e ka hjekë,
Ka nisë kres plakut po i bjen:
„Shpejt ti odat me m'i çilë!“

Sà shpejt plaku kenka çue,
Ka nisë odat me ja çilë,
Aty gjetkan trí copa makinë,
Qi po qitshin ár florîj.
„Edhè tjetren plak, shpejt, me m'a çilë!“
— „Mo Zot mrendë ti sod me hî! —“
„Njatê s'mundem me t'a çilë,
„Se aty âsht Januka e bardhë,
„Qi trí vjeç djali e ka mârrë,
„E kurr odet nuk ka dalë;
„Kush me sy kurr s'e ka pà!“—
Nji shtjelm krès Halili ra edhè i herë i kà:
„Ja i ke çilë dyert shpejt e shpejt,“
„Jase drita e syve qetash t' u ká errë!“
A çue plaku e rrshanas kenka çue.
Kur po hîn Halili mrêndë,
Aty e marrka Janken e bardhë.
E i ka mârrë trí copë makinë,
Edhè n' shpinë plakut ja vên,
„Me hecë para!“ — u ka thânë,
Edhè jashtë me ta ka dalë,
—Grueja kjaj e plaku fshajë—
N' zemër t'ashtes te i ka çue,
N' nji shpellë t'ashtës vend kan xânë:
Aty mrêndë Halili te' i ka lânë
Probatinin e Janken e bardhë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODER (2018)

Vetë â dredhë me plakun ndanqindvjeç,
Vetë â dredhë e n' saraje ka shkue.
Si s'i meni plaku kurkund fjalët!
N' pope t' Kulles Halili te' e ka hypë,
Plakut t'shtymen ja ka dhânë,
N' kalldram copash e ka bâ.
At-herë derën paska ndry,
Per mas deret gadi mirë po rrin.

Kùr po vjen Pahi Harambash,
Mujin me tridhet agë rob e kish xanë,
T' gjith me gur, si kual, i kish ngarkue,
Ka nisë babës fort t'madhe qi i ka thirrë:
„Çilma derën, bre Trashi i Marjanit!"
As kerkush s'i ka pergjegjë:
„Çilma derën Januka e bardhë,"
„Se me ndeshë çelik e panciër,
„Copë e grimë cok kam me t'ba!"
As kerkush me tê s'ki' folë.
M'i ka ndeshë çelik e panciër
Me nji shtjelm derës i ka ra,
Me qemerë mrêndë e ka qitë.
Gati rrite mrêndë Sokole Halili.
Me i topuz Shkjau e ka gjue,
Dekun n' tokë Shkja'n e ka hiedhë.
Njat-herë jashtë Halili a dalë.
Tridhet agë ngarkue kur i ka pa,
Bè mbië Zotin Halili ka ba:
„Per mejdan mos kjosha ma!
„Qeragji sot due me u ba,

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

„Se ksi kualsh kush nuk i ka!“
Ka nisë Agët e po i shgarkon,
Mujin hiq nuk po ndigion.
Ka marrë rrugën edhè a nisë me shkue,
E m'ka vojtë tu Probja e Januka e bardhë.
Muji mikut tu kamët i ka ra:
„Qi Halili mue gurt me m'i shgarkue!
Kryet ka lujtun Sokolë Halili
E n' sherrì Mujit i ka thanë:
„Kurr mos t'lashtë Zoti pa vlla!“
At-herë gurt ja ka shgarkue.

* * *

Per Jutbinë rrugën kan marrë.
Kùr kan dalë nder bjeshkë të nalta,
Orët e bardha para u kan dalë.
Ora e madhe duert jau kà perpjekë:
„Pa ndigioni Muji e Halili,
Vllazën jeni e vllazën kjoshi!
„Pa shoshojnë kurr ma n' çetë mos me dalë,
„Se mjer zemra e atí, qi vlla nuk ka!“
Kùr kan shkue ne Jutbinë,
Per trí javë darsma s'ka pra.
Njishtu thonë se na atje kurr s' jem kênë;
Njishtu thonë se ka kenë motit,
Ndimen paçim na prej Zotit!

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Lord Byron në Misolung.

1824 — 1924

Me 19 Prill të ksajë vjetë mushej qindvjetori i parë i dekës së vjerrshtarit ingliz Lord Byron i cilli, shty prej shkaqesh t'ndryshme, qi na ktu, tuj i vu nji mloje jetës së ti, nuk po duem as me i çekë, desht me lidhë êmmin e vet me histori të Balkanve e sidomos me historin e librimit të Greqis. E ne shqyptarve na intereson vehtja e kti shkrimtari ingliz sidomos pse na miqve të komit, atyne qi dhanë shêje simpatije per nè nuk jemi msue me jau harrue. E se e pat ket simpati per popull t'onë Lord Byron e dishmojnë çiltas letrat private qi aj aso kohe shkruete prej Greqijet, masi kishte pasë mjaft rasë me u perpjekë me Shqyptarë e me i njoftë ma së miri e e dishmojnë sidomos veprat e padekshme të tijat, nder të cillat, kudo qi i ra rasa, foli mirë per popull të Shqypnis. Në vepren e vet „Shtegtim i Aroldit," b. f., në kangen e dytë, në tubzen 65 shkruen: „Të bijt e Shqypnis kan hji shpirt lufte e nder zêmra të tyne nuk ka mê fuqija. Ku asht aj anmik qi t'i kèt pa tuj hikë? Kush asht aq i padroje nder t'ndeshuna si kta? E zemra e Shqyptarit nuk asht kurr ma në qetsi se at herë kuer i kercnohet dami a rreziku. Nieri beset, nieri fjalet, mnin e ka mizore: e kuer njaj qi i ka ba ndonji nderë, a por kuer burrnija e thrret tu gjaku, shqyptari s'njef frigë, asht i furishem, e turret aty ku e thrret edhe nji shej i vetem i prisht të vet."

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

Qysh i ri Lord Byron muer me shtegtue e pershkoj Portugalin, jugun e Spanjës, Siciljen, Malten, mandej Shqypnin, Kaonien e Aklonin, tuj u ndalë në Morè, tuj kalue ma vonë per Tebe, Athinë, Delf, Parnas, Konstantinopel, per me kthye prap n'atdhèn e vet, prej kahë në vjetë 1815 do të shkputej nji herë e pergjithmonë, per me dalë në Misolung, per me marrë pjesë në njato lëvizje kundra Turkut, prej të cillavet mandej Greqija do të xierte lirín e pamvarsín e vet.

E Greqija desht me ja diejt ktì nieri, desht me e pomendue me shkelxim, e na pame kahë mas dimnit t' eger e të trazuem, Greqija, në ket rasë u mundue me diftue se, sado qi pûnët nuk i ká krejt per fije, gjithnji kjo Hellas moderne, mundohej me i shkue per gjurmë Greqìs së hershme, sado qi asht fort larg soje. Por e pat do arsye per ket pomêndim, pse êmni Misolungi, kû diq Lord Byron, permbledhë per Greqì shvillimin e njasajë jetë qi pat tash njiqind vjet e tektej.

Jonja, shkruete Dr. K. T. në „Reichspost" 19 Prill 1924, kje pernjimênd gurra e fuqis helenike. Ktû pat shperthye lulja e ndiesive të hershme, prej kndej duelen kolonìt qi mushen me Grekë njato vise të cillat mbshin shkret në kohen e mjesme, rrenue prej Germanëvë kohen e të dyndunit të popujve e njatje ma vonë prej Slavëve. Ekshtu mujt me u njall prap flaka e gjuhës greqishte, qi pat vojtë gadi në të shkimun. Por ky popull aq i zoti i punës, Jonët e shkretë kjene qitë faret fill mas lufter botnore, pse bashibuzukët e Qemal Pashës shlyen e kû ana e prendimit t' Anatoljes ç' do shêj helenizmi. Aty ka mê gjuha greqishte,

BIBLIOTEKA PUBLIKE „MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

sado qi e folne mija vjetësh rresht e asht thá nji nder gurra ma të çmueshme të fuqís helenike.

Mjerisht, në ket kob e ka do faj edhe Greqija vetë, pse patriotizmi teper i shtým kohen e luftave n' Azí të vogel i bani grekët të mêrrshin neper kamë edhe keqas fort tagret e të drejtat e Osmanve n' Anatolje, kshtû qi reakcjoni mund mahej porsi punë krejt e sugurtë. Edhe mrênda Greqijet fiset tjera si shqyptarët, romunt e në Makedonì slavt nuk kan gjetë kurr permirsim gjêje per kahë jeta. Kta të prum asht nji pamiradije e vrashtë kundra njatyne qi, në nji Kryengritje fatosash kundra Mretnìs osmane në vjetë 1821, shvillue neper veprime të para të shqyptarit Ali Pashë Tepelenës, bane gjith sa mujten per libriminin e Greqìs. E në ket kryengritje historija na dishmon se kan marrë pjesë e me gjith fuqí Suljotët e Hydriotët, me fis shqyptarë. Por kjo punë nuk do të na çudisë, masi, si shkruen Fallmerayer, Shqyptarët, edhe masi vllazent e tyne të maleve të Lakonjes e t' Arkadjes kaluene n' anën e Islamit, perbajshin gjithnji kund nja gjysen e popullsís së Mbretnìs helenike. Sot gjuha e burrave, gjuha e Suljotve asht gati në të shkimun. Kta kjene edhe fatosat e Byron-it, të cillvet u hidhte kangen: Up to battle! Sons of Suli! Por Greqija e re desht me shperblye keqas; u rrejtë kush u rrejtë.

Por nji nder të rrejtun n' uzdajë të vetat kjé edhe vetë Byron-i. Kuer me 5 Kallnuer 1824 dëlte në Misolungi, pau ky mik entuzjast i Greqìs se luftarët ishin dá dysh: politikajt, qi kishin fuqín per dèt e partija e ushtris, qi kqyrte me mëkamë nji diktaturë. Shi nji vjetë para se të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

diste i shkruete Charles F. Barry, kahë s' gjindej kurrkund kondend: „butve must make the best of it“ (duhet me xjerrë çka asht ma të mirë) e gjejen e asohershme të Greqis aj e sbukurote me 24 Fruer 1824 me kto fjalë:“ Duhet ma fort me u bindë se si shgatrrimi nuk asht ma i madh. Grekët kjene rob per 500 vjet e kurrnji tiran s'asht ma i keq se robi. I liruemi prej nji despotit del si zotnija i tí e gjind, qi të parët, per deri ku mund e majë kush në mend, kjene gjithmonë raje, pa kenë as të zott e vedit, duken shpesh si njata qi kuptojnë se kan fitue gja kuer u del me kputë verigat e me gzue lirín qi ká nji rojtár burgut.“ Por ket gjeje të mjerueme ja siellshin vendit sidomos zyrtarët, per të cillët Fallmerayer shkruete kso dore: „Të dote nieri me qitë jashta zyresh gjith hajnat e në vend të tyne me vu nierz të drejtë, zyret e mretnís helenike kishin me metë shkret per gjithmonë e jetës. Me ba e me luejtë me pasuní publike si me gja të veten private asht doke fort e hershme e vendit, asht tager me vend i zyrtarve të botës bixantine.“ Me gjithkta Grekvet u duel me u librue e në ket librim Misolungi pat nji pjesë të madhe fort.

Byron bani të veten çashtjen e Grekëve, dau i perbuzun prej atdheut të vet, me e kalue jeten nder llogore në Misolungi, ku aj, mytë prej ethesh, marë ditt' e veta me 19. Prill 1824, dy vjet para se Turqt t' a pushtojshin at gjytet, rasë në të cillen çashtja greke u duk per do kohë porsi dava e bjerrne.

Dihet se vetem masi Fuqit e Mdha e mueren punen në dorë e vendimet e Londonit në vjetë 1824 si edhe godi i bam ndermjet Rusís e Tyrkis i dhane shkas Greqis

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI“
SHKODËR (2018)

me e diejtë vedin per të librueme. Otoni i Wittelsbacher-ve hypi në fron mretnuer në vjetë 1833, por kje rrxue në vjetë 1862, tuj ja lshue vêndin Gjergjit të fisit të Glucksburger-ve. Palci i Greqís së rè kje mnija kundra Turkut, e shpija rregjnore ishte vetem pluhun syve. Masi Shteti i Greqís pat guxim, mas luftet botnore, me u matë edhe nji herë me mretnín e shgatrrueme t' Osmanve, edhe shpija rregjnore, mas luftet të bjerrne, u ba gozhdë në sy të nji palve e kshtu ndolli qi Komiteti kryengrîtës vuni Admiralin Kunduriotis porsi Kryetar të Shtetit të lir.

Kush ja lshon synin historis së Greqís, mushet me mnder kahë vên n' oroe se si të grîmet e gjaku, edhe në mndyrë fort mizore, nuk mêni me thanë nji herë. Na s' po duem me prekë në varren e çilne rishtas, por po marrim para sysh kohen e sot 12 vjetve. Kuer u myt rregji prej doret të nji zyrtarit metë pa punë, sa hîte ngallnyes në Salonik mas luftet balkanike, pergjegja e Evzonve të terbuem kje të grîmt e sa çfutenve tregtarë qi u gjeten në rrugë, por qi n' at veper nuk kishin grimen e fajit. E po kohen e Byron-it? Kuer luftohej per rreth gjytetit Misolungi, kuer dermohej prej ushtrive tyrke Janina e sundimi i Ali Pashës Klefi e Jeniçerë a s'vringllojshin shpatat njani kundra tjetrit? Qysh në vjetë 1821 popullsija qi nuk ishte orthodokse qitej faret sistematikisht, myteshin pa farë mshirre trima, gra, fmî. Kahë lindja e Greqis, në Vlahor, etjr. ushtrija greke i vuni nji dangë të zezë çashtjes së liris së vêndit, tuj zhbî tyrqt e çfutent, nji shemtim ky qi mandej kje pertrî prej tyrqve kundra grekvet ishullin Kios.

Nuk kemi, pra, pse bindella kahë lexojmë, çka nji,

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

qi e njifte aq mirë Levantin, Fallmerayer, shkruete në vjetë 1845: „Revolucjoni grek, qi nder Shtetet e prêndimit sbukurohet me njyre aq të bukura, tuj e pshetë mî shkase të naltueshme drejtue filozofikisht, kqyrë per s' afermit maron në nji të grîm e të pergjakun të vrashtë. Sa per harte, dije, kohë të vjetra, filozofí, si e kujton shum kush n' Europë, ktu nuk u permênden kurr. As të mkamunt e nji marshtrimit të drejtë per të permirsue gjêjen e klasve t' ulta të popullit, të ndrydhun prej gjithkuej,nuk kje marrë aspak në kujdes; e çka do mujt me i dhanë shkas kryengrîtjes, por jo kurr interesa e pergjithtë. Dishiri i karrigave, despostizmi, plaçka, rrenimi, parja, drejtsija e shitne, monopoli e privileget meten krejt njashtu si kohen e Turkís; veç plaçka e fitimet tjera, të sjelluna me dhunë, ndrruene xhep."

Kto kohë kan kalue njimend, por historija s' pran tuj u persritë. Topat qi u shprazen me 19 Prill të ksajë vjetë në Misolungi, kjenë ushtimë e nji revolucjonit tjeter: prap nji mretní qi rrxohet. Greqija ka psue shum, ka shum varrë të randa per të shndoshë.

Sa rrite tuj pritë vertetimin e andrres së vet, qi me ngulë Krygjen në Hagia Sophia, Greqija u shpartallue njajzi e e pau vedin në nji humnere të mndershme fort.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Trashigime Thrako-ilirjane.

— **Rishtypja edhe e perkëthyemja jânë të ndalueme.** —

(Shkruen: A. S. K. Gjeçov, Franciskan).

Bèt, besimet e do doke tjera mas së cillash dishmohet vjetersija e kombit Shqyptàr.

Vijim.

Ata gjind qi epeshin mbas këtyne udhve të mrapështa, shpirti i ferrit í plandoste ma së shumti nder vende të nalta e të hijeshme per sý e nder malcina. — Herodoti thotë se Persjanët kerkojshin kulmet ma të perhjedhtat të maleve e ngitëshin atje per t'u falun e per t'i true ilît Jovit, edhe me emen të Jovit thirrshin rrethin e qiellës mje ku pershîte sýni rreth vedit. (1). — Mbasi e shuma e flîeve qi u dhuroheshin djemenve ishin marrí e faqet e zeza.... lypeshin vende të mbëshefta e kulme malesh: prozhme e zabele, qi të mbrrîjshin me i krye pa i pá shum kush e të mos t'u xêheshin sýt me nji herë n' at fillesë të punve të liga e ashtu ajo shtirsì djemënore e vête nierzimin per fije t' udhve të mrapështa, së parit mbëshefta, e mbasi i bate qi t'u pelsasë delli i mbarrës, i bajtë qi të zhyteshin nder flliqshtî edhe nder sý të tjerve sikurse na e bajën dishmí deri shkrimet e Gentilve se shkojshin tuj kerkue landë të mëdhaja e me shej per me tau rrijitë emna hyjsh nden hije të cillave faleshin e i truejshin flîet. — Tuj dashtë

1) „Altissimas montium summitates ascendere et Jovi hostias ibi immolare omnem gyrum coeli Jovem appellantes." (P. B. Lamy, Apparat. Bibl. in Herodotum)".

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

i Madhi i jetës me ja paraqitun popullit të vet shemtimin e gabimeve të Gentilve, u vête leçi me kerkue kulmet a majet e maleve të nalta, tuj i urdhnue qi t'i luteshin e kushtet t'i kushtojshin nder ato vende, të cillat Aj vetë do t'u shênjote, e ket punë na e dishmon Shkrimi Shêjt, se as prozhmet as kurrfarë landet nuk guxojshin me vu rrazë lëterve të Ti. (1) —

Ktí urdhnit të Perendìs ju pervar Manases — i cilli trajtoj lëterët Balit edhe vuni prozhmet. (2). — Izaija i qorton Izraelitët sepsè e perbuzen urdhnin e Perendís tuj thanë:" A nuk jeni ju bij të mrapësht, farë rrêncake, ju qi kënaqi më hyj nden çëdo landë gjethblere tuj thèr të vogjelt nder përroska, nden curra e shkambij me shêj?"(3) — Nuk kerkojshin vetem male, vrrie, prozhme, curra e shpella' por edhe ndertesa të madhënueshme të ngrehuna me hollime e hijeshì të posaçme prej doret të njerit. — Shkurt: male e fusha, prozhme e zabele, gajusha e pyllna, shpija e vorre, lulishte kopështije e pemtore e nderi lundra qi pihateshin neper gjanësì të detit ishin mushë me hyj të Pëgajve! —

Sa shtasë e bagëtí, sa shpês e gjarpîj e nderi publishta bindoheshin prej sish me dhanëtí e flîje të majme, asgjamêngut, prej drojet të mos t'i bajshin ndonji dhunë ndonjanit nder hyj prej të padijet a harreset, trajtojshin falëtore a lëterë në nderë të ti, si patem thanë, e si ishte

1) „Non plantabis lucum et omnem arborem juxta altare Domini Dei tui". (Deuteronom. XVI. 31)

2. „.... qui erexit Aras Baal et fecit lucos" (IV. Regum, [illegible]. v. 2)

3. „Numquid non vos filii scelesti, semen mendax, qui consolamini in diis subter omne lignum frondosum immolantes parvulos, in torrentibus subter eminentes petras?" (Izaija. LVII. 6) —

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

aj lëterë në Athenë me këto fjalë: „Diis Asiae et Europae et Lybiae. Deo ignoto et hospiti“ — Hyjve t' Azis e t'Europës e të Lybjes. Hyut të mbështefët e mirëpritësit. —

Per nderë të disá hyjve gërrishtshin ftyren kur diste kush; per nderë të tjerve thershin e shkrolojshin misht e vet, sidomos shplaka duerësh e mbaskrejen, e vende të theruna i mbushëshin me langje ngjyresh qi t'u jitshin shêje e shkrola, e nderi këto, i Madhi jetës i pat vu leçi popullit të vet, qi mos të merrte pjesë nder mrapështime Gentilsh. (1)

4. Fillesa e hyjdhujtris duel mbi dhe me nji herë mbas të rámit në faj të prindes së parë — t' Adamit e t' Evës. — (2) — Mbretënija e territ muer hov mbi zembra njerzish, edhe u bâni menden shkaklluer djalli, i hutoj, i terhoq mbas punësh të papuna edhe jau shljeu prej zembret emnin e të Paxanfillit e vojten mbas hyjnijsh e mbas hyjneshash. Hutimin e njerzimit mbas hyjnijsh na e dishmon edhe Shkrimi Shejt kû thohet së: „Seth-it i leu i biri të cillin e quejti Enos: njeky filloj me lutë (me thirrë) emnin e Zotit. (3)

Shkaku i parë pse lafiti njerzimi prej besimit të nji Hyut ka kenë — mbas gjasësh — sepse e hutuen ndryshime emnash e perdhanash me të cillat e thirrshin të Madhin e jetës, tuj kujtue se sa emna ishin, edhe aq hyjní do t' i-

1). „Et super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis„. (Leviticus. XIX. 26)

2). Quaecumque fuerit ista origo idolalatriae et falsorum numinum, discimus ex sacris Scripturis non multo tempore post mundum conditum, hoc est statim post lapsum primi parentis oblivionem Dei coepisse homines; et hac re patuit quantum lapsus ille noxius fuerit“. (P. B. Lamy. Apparatus Biblicus. Liber III cep. I).

3). Seth natus est filius quem vocavit Enos, coepit invocare nomen Domini. (Genesis. IV. 26).

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

shin. (1) —

Po e krej ket parëthanëje me çanësim t' emnit të Kjofëtlergut. Daemon i thonë Grekët, qi në gjûhë Latine shtillet Sciens. Porse ma me arrësye mund të thona se Daemos asht fjalë shqype, tuj kenë së në gjûhen t' onë i thonë D j a l l a D i s, sikurse edhe në dit t' ona të gjith ata qi lidhin a zgidhin punët a sendet e mëshefta me re të Djallit prej Shqyptarësh quhen D i s a.

Dishmimet e të vjeterve.

Shkaf asht emen hyjnijet qi së vonit u vedituen prej kombesh të kanteve të dheut, i mueren prej Pellazgjësh (2) a se prej atynve njerzve t' egjer e bjeshkana, njerzve gavej a vigaj qi në gjûhë t' onë edhe sot thirren „ K a t a l l a j " e qi ishin me nji sy në ball si thotë Omeri (3); njerëz qi quheshin „Farkëtorët e Rrëfeve të Jovit" si e dishmon Hesiodi e „Ndimëtarët e Vulkanit Etnes" si don Virgili. (4)

Herodoti prej Halikarnasit i cilli jetoj në 500 e mje në 424 vj. para Krishtit i cilli edhe thirret " At i hishtores„ na rrëfen se hyjnijt qi urdheshin prej Helensh ishin të Pe-

1). Secundum S. Thomam causa dispositiva idololatriae fuit ex parte hominis naturae defectus vel incordinationem affectus, consummativa autem ejus causa fuerunt daemones". (2. 2. q. 94 a. 4. — Zschokke. p. II ed. III. 1888). —

2). Pellazgj popull mâ jetikë qi banoj dhën e Grekis, i cilli para se u njejtë. Hellas kjè thirrë Pellazgjì, e këtynve popujve do t'u dihet gjytetnimi i Grekis. (Dikcionari mitologik Villarosa. Napull 1841) — — .... O neri kryeshtjellësi i kombeve të lashtë Thesalia e thrret Argo-Pellazgjike, e Faletoren e Didonës (Dodones), qi ishte mâ jetikë në Greki e quen Jovi Pellazgjik. (Saggio Filosofico antica Grecia. G. G. C. Tipaldi, Napull 1869, sopra la II Iliade v. 98). —

3). Të quejtun „Kiklopes" prej perkrenajet qi u mbrotë kryet e ityren e cilla kishte nji birë drejtë me syj edhë pse mbajshin nji drita ne bâ për me u ba dritë sa rrekeshin nder gropa cehesh. (C. Dantùr. Compendio della Storia Universale. VII. Greqia). —

4) Prof. Dr. G. Garolo Piccola Enciclopedia. U Hoepli. Milano 1892)

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

llazgjve. (1)

Ma vonë Pellazgjët e permirësuen në njifarë mëdyret trajten e sjelljeve e të lutunave. — Mbas t' ardhunt e Egjiptasve, Pellazgjët e vendit rindreqen besimin e tyne, tuj jau njitë hyjnijve emna të rì, tuj i lutun me sjellje të reja, e qi mandej u pelqyen e u perqafen edhè prej Grekve. (Herodoti, ibidem, § 50).

Me hi me folë permbi setcillen hyjni t' etenve t' onë, permbi emna e shkadomethane të tyne të shemtueme e t' mrapëtueme prej Helensh, Latinsh e prej kombesh të tjera (2) kishe me lakua prej shtekut qi e kam mësy, e prandej po i la mb'anesh e nder hyjni të panjehuna, po i permendi nja disa të cillave s'u a zhgulë rraja nene prej tokës Shqypëtare.

Hyu-Zoiëzi-Ejti-Gjuesi-Jovis.

Êmni i të Madhit Perendi J e h o v a i Hebrejve gjithnduer emnash bajti : Jao, Jave, Jobe, Jahue, Jehave, Jehave thirrej prej Samaritajsh; Jao prej Grekësh; Jova prej Latinsh e prej këtyne emnave duel J o v i s.

Ky hy i Pëgajve a i Gentilve u quejt:

Hy, Zojës, Êjt, Gjues prej Shqypëtarësh

Jehova „ Hebrejsh

1) Banorët e parë të Grekis edhè pse jetojshin si pellazgë të vertetë të shtymun prej ndisijve të permbrenshme të lumësis adhrojshin Hyu, që natyrën, ja qiellin vetijt e emnat të natyrës vetë dukse. (Tipaldi. Saggio Filosofico etc.) — Pellazgjët ma para luteshin mandëj u dhurojshin kushte hyjve; kurrnji hyjnis s'i ndrojshin asnjemen as nderbiemen. — Pellazgjët tjerë qi erdhen mrapa, prûne hyjnit e reja, a sepse ndrrueshin emnat hyjve qi paten gjetë. Prjftent e tyne prune me vedi themelet besimtare e sjelljet besimtare. N' at kavaljet Priftënija pellazge kishin nji randsi pritjet si edhè bashkadhetarët e tyne në Greki. (Herodti. lib. II. & 52).

2) Gjûhë të ndryshme të huej vet shkakteishin nga ftirime fjalësh e kuptimesh, prej të cillave shtoheshin emna e numri i hyjvet. (Tipaldi Saggio etc.).

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2016)

Aesar	prej	Hetruskësh
Esgi	„	Hindianësh
Syre	„	Persianësh
Zeus, Jao, Dhios	„	Grekësh
Zain	„	Japonezësh
Esgi — Istu	„	Sarmatësh (polakësh)
Zeno	„	Romenësh
Jehave	„	Samaritajsh
Jova — Jovis	„	Latinësh

(Arciprete Bilotta, Gli Entí Sacri della Bibbia ne' numi Mitologici).

Perdhanat e madhënija e Jovit.

Ma i pari e ma i madhi nder hyj asht Jupitri, (Horat, Od. I XII. I).

At i hyjve edhe i njerzimit. (Vitg. Aeneid, 13 254).

At ndimëdhanës. (Cicer. N. D. II. 23).

Jovi At. (Gellius. V. 12).

Hy. (Canterus, p, 23).

Jupiter hjellës (Dion Halic. II 34; Propert. IV. El. XI).

Jupiter Qandruer. (Dion. Halic. II 50).

Jupiter Stys. (Ovid. Fastor. III. 32).

Jupiter Kapitolini, (Liv. I. 20 et I).

Jupiter Tarpej. (Juven. XII. 6).

Jupiter i Lacit. (Cicer. pro Plane 9).

At i ditës e i dritës. (Horat. Od. I. 34).

Shkelxyes. (Gell. V. 12).

Jupiter Gur. (Gell. I. 12).

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Jupiter mirëpritës, zembergjân, bujar. (Virg. Aeneid I. 81).

Jovi Vàj. (Gell. V. 12).

Tertuljani (in Apologet. 14) thotë se edhè me treqind emna të tjerë kjè thirrë Jovi, si e dishmon Varroni, e së vonit të gjitha këto ju shkruene „Jovi Cretensi“ Jovit të Kretës.

OROE: Nder perdhanat qi i nepeshin Jovit e hyjve të tjerë, kam per t' i xânë me gojë në ket shkrim vetem njato, qi u kan mbetë si në trashigim Shqypëtarve të sotshem sidomos nder malcijnat t' ona.

Kanûni i Lekë Dukagjinit.

(Shkruen A. Shtjefni K. Gjeçov, Franciskan)

— Rishtypja e e perkëthyemja në gjûhë të hueja jânë të ndalueme fare. —

Moterzime në Kanú të Lekë Dukagjinit.

„Fjala mort nuk bân“ — „Goja së qet kend në gjak, por gishtit“ — („Hylli i Dritës“ Nr. V. vj. III.-1822 Mâj Krye i XIII. Nye i III. — Fjala. — „Hylli i Drirës“ Korrik 1922 Krye i XIX. Nye i I. § 5 e 6.).

Kah vjeti 1860 kjè ngrëjët hyj i Fregnaras i Flamu-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

rit të Dibrrit në Mirëditë, edhè i pat thanë shoqit qi të shkote me vrà nji njeri, se në ditë të pajtimit të gjakut, do t' i ndimote më të hollat per me lá at gjak. — Permbas fjalës e besës së shoqit, rroki pushken ky, i del në pritë ati tjetrit, edhè e la pykë në rrugë të madhe. — Duel Bibë Doda i Gjomarkaj per pajtim të dheut, e edhè kjo vrasë do t' u merrte para sysh. — Vojt dorërasi te gergasi edhè i lypi çmimin e gjakut qi t' a ndreqte shpin e të vramit.— Veshi i gergasit nuk u kuq per at punë edhè e percuell me nji grusht miza! — Bibë Doda me Krenë e thirri gergasin edhè e pëveti a njimend se i kishte pasë thanë ati tjetrit qi t' a vritëte njerin, se në ditë të pajtimit të gjaqeve do t' i nepte të hollat per me lá at gjak? Gergasi nuk muejt me i rà mbohë fjalës. — Bibë Doda me Krenë atbotë jau kallxoj Kanunin tuj thanë se „Gjaku shkon per gisht" se „Goja së qet kend në gjak" e „Fjala mort nuk bân". — Dorërasi do të lajë gjakun e burrit të huej, mos të kishte shkue me kambë të veta e me mend të hueja; porsè gergasit per besë të thyeme ja dogj shpin.

„Besa e gjâs e e çobanit". (Hylli i Dritës" 1922 Tetuer. Nr. X. vj. III. Krye i XIX. Nye i XXV. — Nji tregim i Besës së gjâs e e çobanit i mejtun në Mirëditë).

Ndorja e skjapit të kuqtë.

Nji gjakës ndolli tuj kalue brî nji madh kalli vetem. — Tuj bâ rrugë, xû me ja këputun gjueit hriga tuj drashët mos i ka dalë kush në pritë. Per me grimnue e me

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

sugurue vedin nemosë mos të marote pa shëj e pa dukë, e si pau nji tubë dhijsh tuj kullotë malit, i thirri bariut nja dy tri heresh e si nuk i pergjegji kush, i lëshoj zâ skjapit të kumbonës tuj i thanë: O skjap i kumbonës, thujmi t' yt zot, se po më gjet gjâ pa e kalue qafen e asajë kodre, t' a dîje se i jam prè mik. — Mbas këtyne fjalve gjaksi vijoj rrugen e vet. — Ndrroj disâ hapa, e pà e kalue kodren krisen pushkët e miku u rrxue per dhè i dekun në vend. — Mbas do ditësh, nji bari tjeter qi kishte pasë ndollë malit me tufë të vet, i cilli edhè e kishte pasë ndie porosin e gjaksit, i kallxoj bariut tjeter ndollin. — Tuj veshgjue bariu tjeter punen, as cing as ping me gojë së bâni. — E suell tufen, shkoj në shpi, u armatis mirë e mirë, edhè u nis me pague 'mikun e vet. — Shi aj qi ja pat prè mikun, i rà në pritë, edhe e vrau.

Hîni puna nder Pleq, bariu u lëshoj pëngun edhe u lidh me là tri gjaqe mos i pasët thirrë tri heresh gjaksi, e mbasi nûk kishte pasë qillue tu tufa, i kishte pasë thirrë skjapit të kumbonës, se me bâ me më gjetë gjâ pa e kalue kodren, do t' i jitëte të zotët mik i pre. — Pleqët e arrësyetuen punen îm e hollë edhe e folen fjalen e mbrame se bariut i ishte pre mik gjaksi e se tuj e vrà shi dorërasin e ka pague mikun të pre prej ati. Ashtu mbet mik i pre e mik i marrun. (Shif „Hyllin s' Drites" Nr. X. vj. III. Tetuer 1922 Krye i XIX Nye i XXV.)

Gjoba e derës së gjuetisë.

— Ndolli e vjetit 1920. —

Nikollë Gjok Per Ndoka i Kaçinarit të Mirëditës i Flamurit të Dibrrit, per dy kegasime qi pat me shoq të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

v' en Nikollë Markun, u çue edhe ja gjou pushkë deren e shpis tuj bâ nja tri bira plumbi. — Hini çâshtja nder Pleq, e si mueren e dhane, gjygjin e këputen kështu:

Me hjekë deren e vrame të shpis së Nikollë Markut e me e çue në shpi të Nikollë Gjok Per Ndokës, e deren e ti me e çue në shpi të Nikollë Markut. Deren të gjueme e të birueme prej plumbash e vûene në shpi t'ati qi e gjou, me kercnim të gjobve të randa qi të mos guxote jo veç me e hjekë, por as birat e plumbave me i mbëshilë me kûja per pêsmbëdhetë vjet. Posë kësajë i mueren edhè 500 grosh gjobë.

Gjoba e trevezës së koritun.

Treveza koritet nder sy të mikut kur i zoti i shpís e shîn a e lëpìn kupen a kruen fulteren. (Hylli i Dritës, Mâj 1922 vj. III. Nr. V. Krye XIV. Nye i II. §. 412) — Kah vjeti 1872 Ahmet Hasani i Urës së Shtrêjët në Flamur të Drishtit (Postrripë), qilloj në shpi të shoqit të vet Tahir Ysufit. Ky e ndalí per mjesditë. — Mbasi hangerne buk, i zoti i shpis Tahiri krou fulteren në trevezë të vet. Ahmeti bâni vaj në katund per nder të marrun trevezës së vet prëj Tahirit; katundi e gjobiti 500 grosh. (Shih „Hyllin e Dritës", Nr. V. vj. III. Mâj 1922 Krye XIV. Nye II. §. 412 l.).

„Gjaku thithë gjakun".

Janë fjalët e Gjergj Kastriotit qi i tha Lekë Dukagjinit në nji rasë të Kuvendit të Dheut. — Lekë Dukagjini nuk desht me ju vû këti gjygjit. — Ot të mbërrite Kastrioti me ja mbushë menden Lekës se „Gjaku thithë gja-

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)

kun“ dau me shëndrrue dy foshnje porsa të lejshin e qi të ishin prej dy dyerësh e fisesh: njanen prej deret të mirë e pasanike, e tjetren prej deret të parode e skamnore. — Ferishten fisnike ja dhan s' amës së parode, e at të parode s' amës fisnike, edhe i lân ashtu mje qi mbërrine në vjetët t' arrësyes.

Permbasi u mëkambne fëmija, filluen me dalë nder pataloqe per t' u argëtuem me fëmij të tjerë. — Fëmija i skamnorit i rritun në derë të pasanikut, perbûjazehi me baltë e rrite faret i ndyet me të gjitha ndrrime e pastrime me të cillat i vishin rreth shpijarët; e fëmija ,i pasanikut rritë në derë të skamnorit rrite i dëlirë e i nahranshem, e kuer luete merrte nji shkop edhe i hypte kaluer e ngitëte me tê. — Kastrioti e Leka rrishin tuj soditë sjelljet e dy fëmijve. — E Lekë, i tha Kastrioti, a të mbushet mendja tash se gjaku thithë gjakun? — Leka ishte tuj pa mirë ndollìn, porsè menden nuk e vritëte edhe punen e fëmijve e muer si nji lojë. —

Lekë, i tha Kastrioti, çohù e merrëm mrapa, se due me të prî diku. — E me dy fëmij per doret u vune në shtek edhe hine nder vorre. — Bani Kastrioti qi të çilshin vorret e të parve të dy fëmijve, prej të cillave xueren dy kocîj. Tashti u ngrêjët Kastrioti edhe u shpeh gishtat dy fëmijve mje qi u xuer sa pika gjàkut. Muer ashtin e të parve të foshnjes së skamnorit edhe ja afroj gishtit të pergjakun të fëmijs pasanikut, por ky nuk e thithi gjakun: ashtu muer ashtin e të parve të djalit pasanikut edhe ja afroj gishtit të pergjakun të djalit të skamnorit, e as ky nuk e tëhoq as e thithi. — Shka thue tash, Lek? i tha

BIBLIOTEKA PUBLIKE
“MARIN BARLETI”
SHKODËR (2018)

Kastrioti; a të mbushet mendja se gjaku thithë gjakun?— Leka si Leka, s'e lodhi menden e vet, per të vetmen arrësye qi të mos të merrte teper hapët puna e vrasëse të gjaqeve, ashtu u dà prishas me Kastriotin e mbet qi në rreth të sundimit të Gjergj Kastriotit, të ndiqej vëllazënija e fisi e nipnija per gjak: „Me ndjekë fisin per gjak". — „Me qitë pushkë per fis". — E në rreth të sundimit të Lekë Dukagjinit mbet „Gjaku per gisht" e i „Dàm zjarmit jashta njizet e kater orëve mos me ju ruejt gjaksit".— (Shif „Hyllin e Dritës" Nr. 8. Gusht 1922 vj. III. Krye XIX Nye VIII. §. 631).

LAJME.

Rrokull botës.

Nji nder lajme mâ të pa prituna qi u perhapen neper botë mojin e Marcit kje, pa dyshim, të myllunt e zyres së Kalifatit e të qitunt jashta Turkijet të Kalifit Abdul Megjid. Ky vendim dukej se do t' ishte nji shkndî e rè në zêmer të republikës së rè e cilla, pa u mkâmë mirë, mkamte, nji çashtje e cilla edhe mârrë vetem politikisht, mund delte me trazime shum. Ne na u dha me thânë se nierzt e Angorës kishin bâ nji gabim të madh fort. Vepruene teper per ngut e pa e peshue aspak se ku mund do të delte e mramja. Mreti i Hegiaz, qi ka në dorë giytetet shejte per muhamedan, Meken e Medinen, u proklamue Kalif. Mretnija e Hegiaz kje mkâmë prej Ingilterret e Mreti Hysen âsht kukull në dorë t' Inglizve e kshtû kà gjasë se Kalifati do t' bahet krejt i Ing-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

lizve, nji pûnë kjo qi nuk kà me mujtë me u bàrt prej botet musulmane, e s' kà me mujtë me u bartë sidomos në Paris. Nuk kemi nevojë me rreshtue ktû historin e rivaliteteve anglo-franceze në Arabì, rivalitete të cillat ka me i çue peshë edhe mâ teper çashtja e Kalifatit. Prandej mundet me gjith arsye me u drashtë mos të ndollin pshtjellime nderkomtare. Franca kà edhe ajo nji mretni kolonjare fort të hapët e kà me shikjue me i dhânë ksajë mretni nj Kalif të vetin. Mundet me kênë se merr Abdul Megjidin, qi kje rrxue prej Ingilterret, e at herë kemi me pasë edhe nji tjeter provë mâ teper të njasajë luftë interesesh qi vên në rrezik marrëdhanjet ndermjet dy Shteteve. Ne na duket se me bàrt Okcidentin n' Orjent, si don me bâ Angora, âsht punë qi s' bahet, sidomos me element qi kà.

Nji tjeter çashtje e rè qi pezulloj shum zêmrat e atyne qi ndjekin politiken e pergjithtë të botës, kje pelqimi qi Parlamenti e Senati n' Amerikë i dha nji permirsimit qi u bâ në ligjë qi rregullon të hîmt e të huejve nder Shtetet e Bashkueme. Me ket ligjë marrëdhanjet ndermjet të Japanit e t' Amerikës, qi gati gjithherë kan kenë në fije të pênit, u duken se do të kputeshin pernjimênd, masi ligja e bâme pezmetoj të gjitha Shtetet tjera per pjestimin e e shtegtarve qi ajo caktote, por terbòj Japanin, pse pjestarët e ktì Shtet perjashtoheshin krejt. E Japani protestoj tuj u pshtetë në dy arsye: në tager e në nderë komtare. Per kahë tagri Tokjo thotë, se Japant vetë u zotnuene me caktue numrin e shtegtarëve në 250 në vjetë, me gjith nevojë të madhe qi Japani ka me i shperdà per jashta nierzt e vet, pse, si Italija, nierz kà shum, por lândë të para pak e pak edhe tokë qi mund t' pûnohen. Po masi 250 japanez në vjetë nuk munden me trazue aspak tregun e Amerikës, ligja e re amerikane mahet poasi nji gjyeme qi i bâhet rodit të japanve. Kjo çashtje e rè ndermjet Japanit e Shteteve të Bashkueme ka prekë në do tela qi mund t' me shkaktue rreakcjone të forta. Japani sot âsht në nji gjê e fort kritike. Mas rrenimeve të termekut, qi i shkaktoj nja dhetë miljard dam, ka nevojë per

BIBLIOTEKA PUBLIKE "NAIM BARLETI" SHKODËR (2018)

qetsi. Por kjo pûnë e rë e ka prekë fill e në ndiesi komtare e nuk âsht per t' u çuditë aspak per në kje se Tokjo nuk e lên veç me nji protestë zyrtare. Ministeri i rrxuem, demonstracjoret e shpeshta e të mkamunt e nji gabinetit të ri kryesue prej mâ të madhit kundershtar qi Amerika mundet me pasë në Japan, jânë shêje të kjarta se pûna mundet me mârre eger e eger fort.

Ingilterrë. Qeverija inglize vuni në dispozicjon të Shqypnìs 15. lira sterline, tuj u zotnue me pshtetë në lidhjen e Komeve, dishirin qi vetë Shqypnija kishte diftue me u njehë pjestare e asajë lidhje. — Macdonald e Poincarè i çuen leter njani tjetrit, tuj u dif'ue nji mendjet per nji lidhnì mâ të fortë ndermjet dy Shteteve, per me mujtë kso dore me sjellë prej vedit edhe simpatîn e Amerikës e të Shteteve tjera t' interesueme. Per në mos metshin fjalë, si deri tash, kto shndrrime dokumentash jânë ogur i mirë. — Fletoret kan folë shum mî aktivin e madh qi sot ka Ingilterra në bilancin e vet. Mje sa Shtetet tjera n' Europë luftojnë per me shndoshë varrët, Ingilterra ka realizue në kta kater vjet kund nja 12 miljard frank permî bilanc.

Germanì. Në Prill të ksejë vjetë Germanija ankoj e shtypi i botës marë permendi deken e mretit t' industrìs Hugo Stinnes, qi njehte të vetat mâ se njiqind stabilimente në Germanì, qî zotnote hapët fort edhe perjashta mî organizme industriare. Ndonji biograf i ti desht me e thirrë Rochfeller i Germanìs. E njimend, kurrkund mâ me vênd se në ket nieri nuk mujt me i përdorë fjala kolosal, jo vetem per madhnì e shumsì të veprimeve, por edhe pse nder veprime të veta nuk pat per qellim veç fitimin, por diçka tjeter mâ të naltueshem. Veprimet e tija nuk kjene veç per shumim të kapitalit, por aj desht me diftue edhe se çka mund bâte nji german, nji nieri vullndesi, desht me kye nji diç mastodontik. Fuqija e tì mrendë e jashtë kje e madhe e në politikë nuk ka diftue kurr gjith aq sofplesse. Ai kje qi bâni të bite Wirth. Të shdukunt e ti kje ndî fort e jo vetem nder lamije politike. — Peritët nderkomtarë kan paraqitë në komisjon të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

shperblimeve mndyren se si mund shvillohej nji herë e pergjithmonë kjo çashtje, qi me bâ të paguej Germanija. Berlini ka pranue të hîje në bisedë. Qeverija germane duket se don me u ardhë të paraqitunave të peritve e lypë qi të caktohet me ndergjegje çka mund barin populli. Po u ndreq kjo çashtje, ka me u dashtë të kqyret edhe tjetra, qi me i dhanë Germanis nji administrim e nji ekonomi të lîr. Pa kto Germanija dishmon se nuk ka me muejtë me pague kurr. Por në Germanî me 4 Mâj kan me kênë zgjedhjet e prandej qeverrija e tashme e ka të vshtirë me mârrë gjith at pergjegjsi e prandej shifet se do të shtyej, per me fitue kohë. Gjithnji raportat e peritve kan pasë pelqime me shum randsi, nder të cillët mâ i nalti e mâ me vlerë kje aj i Selîs Shêjte. Fletorja L'Osservatore Romano, organ i Vatikanit, thote se raportat perkojshin plotsisht me shpirtin e letres qi në Qershuer të kaluem Papa i dergote Kardinall Gasparrit mî çashtjen e shperblimeve. Shofim pra se ç' prej Ameriket në Londer, ç' prej Londret në Romë çashtja a mârrë me zèll e pa ndeshë në gjith ato kundershtime në Paris. Nji pûnë kjo me randsî, nji shêj mjaft i mirë e plot uzdajë.

Bavjerë. U krye konkordati ndermjet Selis Shêjte e Bavjerës. Qeverija e Berlinit, së cillës, si mas vedimeve konstitucjonare, i kje bâ me dije kjo punë, u pergjegjë se nuk kishte kurrfarë kundershtimit. — Në procesin aq në zâ, Hitler-Ludendorff, per shkaik të kryengrîtjes qi u bâ me 8 Ndanduer, Ludendorff-i desht me ju randue Benediktit XV, Vatikanit e katolikëve. Këjo pûnë bani pershtypje të keqe fort gjithkund: fjalët e Ludendorff-it të gjitha shkarkime, kjene qitë poshtë edhe zyrtarisht.

Francë. — Të ràmt e frankut vijon aq me t'ëger e zotnon aq mî gjêjen politike sa me vû në rrezik qeverîn e deri Parlamentin. Senati diftohet kundra projekteve fiskare të Poincarè, i cilli mundohet njimend me qindrue por, kahë gabineti vetë nuk âsht kompakt, mund do të vîje shpejt dita në të cillen të jèt ngushtue me hjekë dorë. Gjêja politike duket fort e turbullueme

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e nuk mund dihet se si do të vîje e mramja. Qeverija bân ç'mos per me ndalë të rămt e frankut, por e ka fort të vishtirë. Si t' u shtohen mandej ktyne vshtirsivet lojët e epsheve politike, manovret e Parlamentit, krenija e pa kurkund frê, pûnët kan me u dukë edhe mâ turbull. Poincarè do t' a kèt pà tash mâ se nuk mjaftojnë ligjiratat e rrebta, fjalët e mdhà: „kemi me dalë prej Ruhr masi të kèt pague Germanija". Koha e punët jânë kahë luftojnë kundra Poincarè. Politika e tî nuk ka xjerrë kurrgjâ pse, tuj pasë rrenue Germanìn, ka damtue Francen. Pushtimi i Ruhr-it duel kashatë teper e idhtë, shperblimet nuk u dhane, Franca met e izolueme, Germanija e shgatrrueme, bota e prishne qefit. Franca udhton ka nji humnere.

Italì. Në fillim të Marçit u kryene marrëveshtjet ndermjet Italìs e Jugoslavìs per punë të gjytetit Fiume, i cilli ç' at herë e at herë njehet pjesë e mretnìs italjane. — Zgjedhjet e kryeme paten ket rezultat: Numri i deputetve per fashist: 374; per popullorë 39; per socjalista unitarë 25; per socjalista maksimalista 22; per komunista 18; per demosocjal 10; per republikaj 7; per allogen (tedeshk e slav) 4; per gjolitjan 4; per liberal t' opozicjonit 6; per katundarë 3; per sardiste 2; per liberal demokratikë 9, e nja dhetë tjerë qi nuk i perkasin kurrnji partìs. Nji pûnë qi u vû n' oroë prej të gjithve në kto zgjedhje kje se nder krahina mâ të pasne e mâ të shvillueme per kahë industrija, partija e shumicës nuk gjet gjith aq shteg çilë, e kjene mâ të favorizueme listat e popullorve e të socjalistve, pse b. f. nder 630 mî vota qi fituene popullorët 420 mî i mueren nder kater krahinat e Italìs s' eperme. Por ktyne krahinave u ra mjaft shtrejt kjo apati qi diftene per fashizëm, pse fill mas zgjedhjeve erdh terrorizmi, pse b. f. në Monza, në Brianza, në Milan e njeti kjene djegë ca plaçkitë shum qandrra katolikësh e u bâne dame të mdhaja. Papa tuj protestue per kto vepra të ligshta, dha nji gjysë milionit per me u ardhë në ndimë të damtuemve.

Rumenì. Dishmit e kryetarëve rus si edhe artikujt e rrebtë

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

të shtypit sovjetik na dhane nji idè të kjartë të pezmit qi mretnon në Rusì kundra Rumenijet per çashtjen e Besarabìs. Litwinoff tuj folë mî egercimin e rumenve qi nuk dojshin kurrsesi me njoftë tagret ruse në Besarabì, thote: „Prendvera, nji kohë në të cilen veprimet luftarake jânë mâ të kollajta, po avitet, e po kje se anmiqt e Rusis duen luften, Rusija âsht gati". E Rumenija ket pûnë duket se e kà fort para sŷsh, si e dishmoj udhtimi qi Mreti e Mretnesha bâne në Paris, udhtim ky qi pat njyre politike e u dha rasë dy Shteteve me bâ marrëveshtje e lidhnì ushtarake. E në sŷ na ra në ket made sidomos nji pûnë se, mje sa Franca kishte me dashtë me bâ nji lidhnì si atê qi bâni me Cekoslovakì, Rumenija kerkon me xjerrë prej Francet penge pozitive në rasë qi të shpertheta nji luftë per shkak të Besarabìs, lidhnì kjo qi Francës i duket e rrezikshme. Mreti e Mrtnesha e Rumenis në muej të Prillit duelen në Paris, pritë në stacjon të Bois de Boulogne prej Kryetarit të Republikës, prej Kryetarit të Kshillit, prej Kryetarve t' Odave e të Senatit. Të pritunit qi ju u bâ kje me nji madhnì të jashtëzakonshme.

Greqì. Në fillim të Marcit u bâne n'asemblè të paraqitunit mâ të parat kundra dinastijet. Kjo lëvizje kryesohej prej Govatas republikan.

Austrì. Javen e parë të Prillit u bashkuene në kuvend delegacjoni rus e rumen per me mârrë para sŷsh çashtjet mâ me randsì qi rrezigojshin marrëdhanjet ndermjet dy Shteteve e sidomos per me pa â mund ndreqej pûna e Besarabìs, të ktì vênd aq të pllesheм, qi Rusija ja pat mârrë Rumenis në vjetë 1878 e ja xuer ase mâ mirë me thânë i kje kthye prej Shteteve tjera mas luftet botnore. Mas parimit të nacjonalitetit Besarabija i perket pa dyshim Rumenis. Rust nuk duen me e njoftë ket tager e lypin nji plebishit para se me hjekë dorë prej atyne krahve. Delegacjoni rumen nuk e pranoj të paraqitunt e plebishitit, tuj thânë se nuk muj të

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

me u pasë kurrfarë dyshimit mî tager qi Rumenija kà me e njesë Besarabìn per të veten. Kuvêndi i majtun në Vjenë u dà prandej prishë e çashtja rrin më kamë, tuj mujtë me shkaktue ngatrrime edhe të mdhà.

Rusì. Emzot Cieplak, per çashtjen e të cillit pat folë, të thuesh, marë shtypi i botës, mas ndermjetsijet të Papës pat lajmin se laiku i burgut i shndrrohej tuj e qitë jashta vêndit. Ky Prelat katolik, qi s' pat tjeter faj veç se i duel zot pasunivet të Kishës, u nis prej Mosket e duel në Romë, i pritun me nderim shum gjithkahë kaloj, por sidomos në Varsavje e në mndyrë të posaçme në Romë. — Rusija kerkon, pa muejtë me e gjetë kund, kryetarin e rì të Republikës sovjete Rykoff, qi ka hupë. Disa fletore thonë se gjindet në Romë, por Italija e qiti zyrtarisht poshtë at lajm. Disa tjerë thonë se mund gjindet në Germanì, kû mas gjaset ka dalë me bâ nji operacjon fort të vshtirë në fyt.

Belgj. Kardinall Mercier Arqipeshkev i Malines e Primat i Belgjit ka mushë me 4 Prill pesdhetë vjet meshtarije. Sado qi kremtet u shtyne per mâ vonë, gjithnji Mreti desht zyrtarisht me u dukë në shpì të ktì Prelati aq të njoftun nder lamije të dijes e sidomos të filofis. Prelati muer telegrafa urimesh prej kater anve të botës. Belgji, në shej urimi i dorëzoj nji shek nji miljon e tetëqind mî franksh.

Indje. Me gjith mjerime qi e rrethuene Germanin mas rrezikut të madh qi pat me bjerrë luften e me kêqë e mërrne më qafë prej traktatesh, industrija germane, per çka i perket ngjis të sajë produktive xên n' Europë nji nder vende mâ të halta e sot mundohet gjithnji me zotnue prap mî tregun botnuer. Lajme t' ardhuna prej Indjet diftojnë se Germanija ja kà vu synin atyne kra-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

hinave qi kan nisë me bojkotue mallin britanik. Germanija nuk âsht e vetmja qi mundohet me zotnue mî tregun e atyne ânave e me i xânë vêndin Ingilterrës: tjera Shtete, e sidomos Japani e Amerika njekshtu kqyrin si me gjetë rasen me bâ kâmë. Por Germanija duket se mund i thejë, tuj lshue gjithçka mâ llr. Per me mujtë me u vû në të perpjekun me indjan pa pasë nevojen e inglizve, jau kà bâ të kollajtë studentave indjan punen nder fabrikë germane. Kta, tuj kthye në vênd, kanë me mujtë mâ së mirit me paraqitë nder lndje industrîn germane masi të kèn pasë rasë me e njoftë bash në vênd.

Marok. Spanja gjindet prap sot e kaperthyeme në Marok prej lëvizjeve luftare të fiseve rifane, kryesue prej Abd-el-Krim. Të gjitha provët e bâme deri tash per me ndrydhë kryengrîtjet duelen pa dobì. Spanja duket se e ka mârrë tash pûnen disi mâ pernjimênd, pse ka nisë shum ushtrì. Gjêja e Spanjës âsht prandej fort kritike pse, sa asht tuj ngjatë lufta politiko-ushtarake, shkaktue prej çka ndolli n' Arruit, populli i Shpanjes gjindet para disa veprimesh të cillavet âsht tuj ja hî pa uzdajë, jo veç, por edhe me droje.

Meksik. Duket se kryengritja u ndalue. Limani mâ me randsì i Vera Cruz kje lshue prej kryengrîtsve e u pushtue prej ushtrive t'Obregon. Provët e bâme prej Tuerta kundra Obregonit duelen shpuet, sado qi don dishmue se kto provë shkatueme dame aq të mdha, sa me u barasue me nji luftë civile. Uzhët hekuri rrenue, urat prishë, prè gjithkahë tregu. Ushtrija në Marok kà kênë gjithmonë qanderr korrupcjoni, qi i kerkonohej qëtsis pupblike e qi ka shkaktue shpensime të mdhaja. Fort Obregon duel ngallnyes sidomos neper ndimen qi i dhanë çetat pûntore, qi ishin kujtue

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

«« emancipacjoni ekonomik i tyne ishte në rrezik.

Kostarika. Në St. Josè de Kostarika në javen e parë të Marcit u vertetuene mâ se katerqind të tranduna termeku në 12 orë. Të gjitha udhët e të perpiekunit kjene blokue. Damet e shkaktueme thonë se kapen në mâ se pësmdhetë miljon. Nierz nuk u bâne dam.

Bibljografi.

Bleta Shqyptare — e Thimi Mitkos. — E pershkroj me shkrojla shqype, e perktheu shqyp dhe e radhiti Dr. Gjergj Pekmezi, Konsulli i Shqypërisë — Vjen ë 1924.

„Në mergim kaqe munda, kaqe bëra", shkruen i ndritshmi zotni Dr. Gjergj Pekmezi kahë marimi i parathânjes s' parë të ktij libri, qi un me gzim po u a paraqes lexuesve zêmer-bardhë të ksajë perkohshme. Por un po tham qi, po të kishin bâ të gjith Shqyptarët në „mergim" — në dhé të huej aq, sa kà bâ zotnija e tij sidomos në zhdrivillim dijenik të gjûhsìs shqype, sod literatyra e jonë do të kishte vepra mjaft me randsì, sa me kênë citue prej dijetarve e filologjve mâ të permendun t' Europës. Veç, mjerisht, 98 % t'atyne Shqyptarve vetëthânun „intelektual", qi, si mizat pa krye, janë sjellë neper gjytete e kryegjytete t' Europës, s' i kan shtue randsì as sa e zeza e thonit literatyrës s' onë komtare. Kta, në vend qi me ja vû menden kndimit e shkrimit, dijes e burrnis e punës kan ndêjë tuj u tân ne «« **boulevards** e hipodromet t' Europës, si do mâza âmsë të zgiebuem e të lakuem pa zo kund në ndonji knetë e kafe në nji teater, zgrdhjim në nji „cinema", kalo diten ni të thât tash në nji „ka-

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2013)

fe“ tash në nji „park“, e kokerdhocun sŷt, si daci në Fruer, bân pallë me mend ndryshe jo, veç si aj Lisnori, qi, buken thât në dorë e ndêjë m' breg të Drinit, bâte, „lum e lum“ se po hà bukë e peshk, e peshku në Drî. E shûma sish kulima, mistreca, „këpucëgrisur“, dà flokët per ballë, si do cuca të kqija e tuj të qelb me erë lavandash ktû e kushedi se kû, as mendue s'kan kurr me bâ t'ajr per kom a per shpi të vet; veç shkuen „berr“ në dhè të huej e kthyen „bakti“ në vend të vet: si aj qi pat dalë në Domen, e pruni në shpi kromen: shkuen „arkë“ e kthyen „kashû“, e shka âsht mâ zi, kthyen me nji gjymsë mushknije. Të gjith vlera e marifeti i ktyne permblidhet m' kta, qi sod kan ndonji dham art në gojë, janë të zott me i ndêjë kaluer „bicikletës“ e diejn per meç dy a tre citata të ndyet prej ndonji romanzit të posh.term. Tjerr, mâ bihude e fort mâ të rrezikshem se kta, e fanatikë, dèr m'paic të shpirtit — sado qi maheshin se s'besojnë m'Kristin as m'Muhametin — me nji lesker kulture e pse kan pasë në dorë ndoj dokument shkolluer të dyshimtë a ndoj parë gjyslykë m' kapiyell të hûndës, kuejtue kan se kan prekë qiellen me dorë me dije e hollsi mendje e t'janë vûe kinse me shkrue mbi atdhèdashtnî qi s'e ndiejshin, mbi politikë qi s'e kuptojshin, mbi gjûhë e historî e pedagogî e filozofî etr. të tana sende per të cillat s'e diejshin se kû e kan plangun as shpîn, kshtû qi shkrimet e tyne gjithkund, ndoshta, mûshin me hîë në punë, veç në kallyp të dijes jo: elé mâ artikujt e polemikat e tyne pernjimend qi të dyndin vnerin. Disa nierz, sado qi të merzitshem e fort të rrezikshem per kah dhelpnija, dredhija e intriga byzantino-balkano-azjatike sidomos kundra parimeve të kulturës „okcidentale“, „modern“ e „liberala“ — munden edhè me u plakë nder akademija e univerzitete e me gjith kta mos me kuptue kurrgjâsinë n. dije, në kulturë e per parim të popujve të gjytetnuem. Prandej produkti i mendes s'tyne del gjithmonë i shemtuem, gavâvâxtë e rrakitik: sado qi kto produkte munden me kenë çmue

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

e botue me pare të Shtetit. „si mbas vendimit“ të ndonji Ministrit t' Arsimit, pak e shum „intringant“ „klikàr“ „okcidental anti-okcidental“ e „modern-shqyptar“, qi do me thânë: Shqyptar kah ksula.

Tue kênë pûna kso dore e mbas fjalve t' artikullit mbi Kângë Kreshnike, qi kjo perkohshme kà botue në numer të Kallndorit e të Frorit të ktij vjeti, gjithkush do të thotë se i ndritshmi z. D. Pekmezi, posë meritimesh të mdhà di kà ndaj Atdhén me vepra të botueme prej si perpara „në mergim“, kà nji meritim të posaçem per perkthimin e ribotimin e librit fort t' interesantshem të Thimi Mitkos: pse me të, posë se shton nji dokument të rì per historìn e popullit shqyptar, zhgjanon edhè mâ teper gurren e gjallë e gjûhës s' onë amtare. Libri kà 304 faqe e âsht pernjimend elegant si per të dàm të landës si per germa të bukura e të pastra. Libri perman ket landë: 1. Spjegim; 2. Parathënje! 3. Kënga të motshme etr.; 4. Kënga që këndosen nder disa ditë të shënuar; 5. Kenga shqype dasmore; 6. Kënga dashurije; 7. Kënga shqype trimerishte (tosknisht e gegnisht); 8. Fjalë të moçme; Fjalë t' errta — âsht nji kashë e nji lashë; 9. Të përshëndoshura; 10. Emra vetjake të kërshtera e mohamedane; 11. Prralla shqype. Si po shifet, libri kà nji randsì të madhe në pikpamje të gjûhsìs e të folklores. Merret vesht prej vedit, se âsht shkrue per nierz literat e jo per zansa shkollash. I lumtë zotni Dr. Pekmezit! trì herë i lumtë!

Criticus.

Canti tradizionali ed altri saggi delle Colonie Albanesi di Sicilia. — Napoli 1923. Veper e Zef Skiro (Shiten n' „Istituto Orientale“ në Napoli me nji emim 60 lirash.

Kahë marimi i vjetës së kalueme Profesori Zef Skiró i Institutit Orjental Mretnuer të Napolit ka botue librin qi po u paraqesim lexuesve, nji vepër në f. CXXXVII — 522 faqesh në

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODËR (2018)

IV e kjo veper na dishmon edhe nji herë mâ teper se Zef Skiró âsht vjershtari e dijetari mâ i nalti qi kan sot Kolonìt shqyptare t'Italìs. Vepra permañ nji historì të dokumentueme të kolonivet shqyptare të Siciljes në gjuhë italjane e mandej kângët e trashigueme prej etenve qi, per me ruejtë fèn e komsìn e vet, hiken prej Shqypnijet. Kto kângë atdhetare, ushtarake, fetare na kujtojnë qytetnimin qi kemi pasë para se të na e mërrte lirìn Osmanlija, e tuj kênë se lidhin me tradicjonet e Shqyptarve tjerë — gegë e toskë — qi ngulen në Kalabri, në Pulje, në Basilikatë e në vise tjera, na dishmojnë edhe se aso kohe, kuer hapte lirisht krahët shqypja e Skanderbegut, shqyptarët ishin të gjith nji psikologije e u frymsojshin prej nji folklore qi çfaqte nji bashkim komtàr mâ të plotë se âsht bashkimi i sotshem.

Libri ka edhe prrallat e popullit. Disà jânë originale, disà tjera jânë mârrë prej folk-lore italjane e të Jugut.

Por kanga qi auktori shkruen mî djalin e vet — Minon — (Gjakomo Skiró) — âsht e njaj bukurije edhe njaj naltësije poetike qi na sjellë nder mênd vjershtimin e Ariostit. Mino, vullndetàr në luften botnore, rà flî e fanatizmit socjalist, edhe diq si fatosat e moçm pse i plagosun randë e i myllun në nji odë prej anmiqve, pat fuqìn me mârrë flamurin, me u pshtjellë me tê e me dekë ashtu .... Trimnija e kti farë djali ndezë fantazìn e ç'do poeti, e sidomos atê të nji prîndi.

Mêndja na thotë se kjo veper ka me kênë studjue prej dijetarvet të Shqypnìs pse — perveç vlères hartistike qi âsht e madhe fort — perman edhe nji visàr të gjûhës s'onë e mund të na napë ato fjalë të moçme t'onat të cillat, tuj i pasë hupë, perdorim në vend të tyne fjalët e hueja.

t.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Kan mrrîjtë në Drejtim t'onë:

1. Shjor Puci, veper e G. Giannini. Nji lojë melodramatike trì aktesh, perkthye prej D. Lazer Shantojës.

2. Pelasgël Qytetnim!! Vllaznit!!! Nji liber 136 faqesh, shkrue prej „Lipi" e botue në Shtypshkronjen „Mbrothësija" e Kristo P. Luarasi, Tiranë.

3. Tirana kryeqytet, botue prej Z. Mehdi Frashërit. Tiranë, Shtypshkroja „Tirana". 1924.

4. Kunora e deshmorit. Botue në rasen e vrasjes s'Avni Rustemit prej Kolë Biba Mirakaj. Shkoder, Shtypshkroja Franciskane, 1924.

5. Pêmët. Bibljoteka popullore shqyptare. Vëper e Etenve Jezuit. Blê II. Perman 45 mndyrë per me ruejtë frytet e freskta. Shkoder, Shtyp. e së Paperlyemes, 1924.

6. Gomari i Babatasit, poem dramatik i Gegë Toskës. Shkoder, Shtypshkroja Franciskane, 1924.

7. Rruga e Shelbimit, diftue të Krishtenve me vepra Shêjtensh. Shkoder, Shtypshkroja e së Paperiyemes 1924.

8. Fabiola, a Kisha nen dhè e mî dhè. Romanx i K. Wiseman, Pjesë I. Punue shqyp prej P. V. Prennushit, O. F. M. — Shkoder, Shtypshkroja Franciskane 1924.

V. O. Drejtimi, tuj mos mujtë me e dhanë gjyglin e vet mi gjith veprat q i çohen pse teper i ngushtë trupi i së Perkohshmes, lajmon me nji herë botimin e tyne, tuj u zotnue me folë mâ gjatë e mas raset mî njato vepra qi kan mê randsi.

BIBLIOTEKA PUBLIKE "MARIN BARLETI" SHKODER (2018)

Hylli i Dritës

del me 15 të setcillit muej.

Pajtimet e Dorshkrimet i drejtohen Drejtimit të së Perkohshmes —

— **„Hylli i Dritës"** — Shkoder, Rruga e Shën Andout Nr. **14**

Çmimi i pajtimit:

Per Shkoder: Fr. ar 10. — Me postë: 11:

Nji Numer: Kr. 2.50

Gerant i gjegjshem: KOLE TOPALLI.

Me lêje të të Parve.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
„NAIM BARLETI"
SHKODER (2018)

Vepra të reja

qi shiten në Shtypshkrojen Franciskane
në Shkoder, Rruga e Shën Andout, 14.

Gegë Toska

Gomari i Babatasit

Poem dramatik

Nuk kan metë veç edhè pak copë.

P. Gj. Fishta, O. F. M.

Mrizi i Zânave

Veper me shum randsi e qi perman disa nder vjerrsha mâ të çmueshme t'auktorit. Libri âsht 232 faqesh.

P. V. Prennushi, O. F. M.

Fabiola

Romanx i K. Wiseman. Pjesë I. Letrarët e vên baras me „Quo vadis?“ të Sienkiewic-it

---

P. V. Prennushi, O. F. M.

Gjeth e lule

Të permledhun vjerrshash. Libri âsht 132 faqesh.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODËR (2018)